

Zničme práci, zničme ekonomiku!
Alfredo M. Bonanno

www.jaime.cz
Praha, 2009

Obsah:

Úvod – Jean Weir	3
Zničme práci	5
Držme se nohama pevně na zemi, prosím	11
Prostor a kapitál	13
Samospráva	15
Nedobrovolné aspekty dobrovolnické práce	16
Restrukturalizace kapitálu a Nová demokracie	18
Už žádné krize	25
Továrna a kvalita	31
Racionalizovaná produkce	33
Malý člověk v Singapuru	35
Etická banka	37
Nezaměstnanost v Itálii - proč všechno neexploduje?	39
Milion nových pracovních míst	42
Sbohem kladení požadavků	44
Význam bezvýznamné události	46
Světovláda v kostce	48

Původní příspěvky:

Distruggiamo il lavoro, v Anarchismo č. 73, 1994.

Per favore, restiamo con i piedi per terra, v Canenero č. 26, 12. května 1995.

Spazio e capitale, v Anarchismo č. 56, 1987.

Un movimento dell'autogestione? , v Canenero č. 1, 28. října 1994.

Aspetti involontari del volontariato, v Canenero č. 2, 4. listopadu 1994.

Ristrutturazione del capitale e nuova democrazia, původně příspěvek pro konferenci v Roverettu 26. června 1993.

La „fine“ della crisi, v Anarchismo č. 57, 1987.

La fabbrica e la qualità, v Provocazione č. 25, duben 1990.

La produzione snella, v Canenero č. 5, 25. listopad 1994.

Un piccolo uomo a Singapore, v Canenero č. 18, 10. března 1995.

La banca etica, v Canenero č. 1, 28. říjen 1994.

La disoccupazione in Italia. Perché non salta tutto, v Anarchismo č. 63, 1989.

Un milione di posti di lavoro, v Canenero č. 19, 17. března 1995.

Addio alla rivendicazione, v Canenero č. 11, 20. ledna 1995.

Il significato di un evento insignificante, v Canenero č. 1, 28. října 1994.

Il dominio del mondo in poche parole, v Canenero č. 12, 27. ledna 1995.

Přeloženo z Elephant Editions: Alfredo M. Bonanno, Let's destroy work, let's destroy the economy, PDF soubor, přístupný na adrese www.alphabettthreat.co.uk/elephanteditions/pdf/destroywork.pdf (říjen 2008).

Úvod

Stará etika námezdní práce zmizela společně s obrovskými zastaralými strukturami kapitálu, vyžadujícími stálou armádu výrobců, ale přesto má práce stále mnohem více významů, než pouhé přežití. Miliony lidí stále soutěží o privilegium docházet do ní den za dnem a rok za rokem a vzdávat se duše a těla výměnou za mzdu. Alternativa pohlédnout do očí skutečným vlastním tužbám a stvořit prostředky, nutné pro jejich uskutečnění, by mohla skrývat určitá překvapení a vést k volbám, o nichž se nám ani nesnilo. Práce, ať už nudná nebo obtížná, je snadným únikovým východem. Strukturuje náš den, uspořádává naše očekávání a poskytuje nám právě tolik v peněženke, abychom se mohli kdykoli uspokojit a zahradit jakýkoli náhlý příval nenávisti k tomu, co nás okrádá o čas a život.

Tato smrtící směs nenávisti a závislosti, stojící v základech pracovních vztahů, způsobuje zakrnění jednotlivce a omezuje život na záležitost účetnictví. „Volný čas“, pouhou negativní kvantitu, sahající od několika málo hodin mezi pracovními dny až k měsícům nebo dokonce létům mezi zaměstnáními, je možné přežít pomocí vykonávání početných rituálů. Nakupování, sledování televize, odvádění dobrovolnické práce nebo odjezd na dobrodružnou dovolenou na vzdálená místa může vyplnit mezery a zabránit objevení jakýchkoli pocitů zármutku, které by mohly zpochybnit celé uspořádání věcí. Pokud selže ostatní, stále jsou po ruce pomocné síly kapitalismu v bílých pláštích, aby předešly nejnovější kombinaci psychofarmak, uzpůsobenou k vyvolání tlumeného přísvisu netečnosti.

Technologický pokrok kdysi deformoval lidské bytosti do podoby otrhaných hladových dělníků (což je stále realita milionů lidí, produkujících základní komodity globální ekonomiky), následně kvalifikovaných pracujících s přístupem ke spotřebnímu zboží a nyní vykořeněných flexibilních „lidských zdrojů“ s přístupem k McDonaldům, pružné pracovní době, kreditním kartám a dokonce hypotéce a zaměstnaneckým akciím. Podstatou nového otroctví je, že sám život byl zakoupen na splátky ve prospěch kapitálu. Kdokoli má pochybnosti o etičnosti této reality, může nalézt útěchu v některém z jejích „alternativních“ projevů. Dobrovolnická práce, „alternativní“ banky a „samosprávné“ podniky nyní existují bok po boku s hladomorem, genocidou a ničením planety, což jsou všechno rovnocenně nezbytné součásti post-industriálního kapitálu.

Honorovaná ne-práce (podpora v nezaměstnanosti), pochmurná produkce sociálního smíru, je rovněž zaměstnáním a zásadní součástí celého systému, kde nárůst „volného času“ (vždy zastíněného přízrakem práce), je narušován omezením svobody pohybu (nedostatek peněz a statusu). Dokonce i vykrádání bank nebo vyvlastňování zboží zůstává v rámci logiky kapitálu, pokud jednotlivý pachatel těchto činů již neuvedl v pohyb vlastní projekt. Znovupřivlastňování našich životů (našeho času a prostoru), občas uzmutých tu a tam pomocí sabotáže a absentérství, si nyní vyžaduje nalézt nový tvořivý projekt, počínající zničením práce, subjektivně i objektivně. Potřebujeme čas, abychom uvažovali, co učiníme s vlastními životy – a prostor, abychom našli nezbytné prostředky, jak toho dosáhnout, prostřednictvím individuálního i kolektivního experimentování. Nespoutaný život, výprava do absolutní ciziny, si vyžaduje nejen totální destrukci „mé“ práce, ale nejsamotnější koncepce práce a ekonomiky jako základu mezilidských vztahů.

Pokud nyní eliminujeme práci jako realitu, následně nevyhnutelně odmítneme průmyslovou pracující třídu jako privilegovanou součást revolučního boje proti vykořisťování a domestikaci. Třída je početně oslabená, opuštěná odborovými svazy a rozbitá na padrt' a její

přeživší se stávají oběťmi záludných forem kontroly činů a myslí. Přístup k úvěrům a konzumu rovněž sehrál roli ve zhmotnění existenciální postradatelnosti proletariátu.

Společně se zmizením pracující třídy jako určující síly boje proti kapitálu jsme rovněž svědky zmizení koncepce krize, kdysi považované za konkrétní budoucí okamžik, kdy se ekonomické zhroucení a chaos stanou předstupněm revoluce. Dokonce i mezi mnoha anarchisty panovala víra, že jednoho dne k tomu jistě dojde a je to pouze otázka času, takže vše, co musíme činit, je šířit anarchistické myšlenky a propagaci v očekávání velkolepé události. Dnes víme, že krize neexistují, ne snad kvůli tomu, že svět je v úplném pořádku, ale protože se právě naopak nachází ve stavu naprostého nepořádku. Pokud kapitál přežívá pomocí přizpůsobení se chaosu ekonomické reality, nemůžeme hovořit o jeho naprogramování nebo ekonomických „zákonech“ nebo přemýšlet o třídním boji jako něčem se „střídavými fázemi“. V boji mezi vykořisťovateli a vykořisťovanými jsou více či méně intenzivní momenty, ale neexistuje způsob jak poměřovat očekávané. Musíme dojít k závěru, že čas je vždy zralý pro útok a mění se pouze zvolené prostředky a okolní podmínky.

Bližší zkoumání takových otázek může posílit a zacílit náš destruktivní pohled. Prezentované analýzy ve formě sbírky esejů byly původně příspěvkem do živé debaty, probíhající v Itálii v době jejich vzniku. Uvozující článek „Zničme práci“, byl nejprve vydán ve formě letáku jako příspěvek pro stejnojmenné setkání v Turíně, kterého se zúčastnilo mnoho anarchistů z Itálie i zahraničí.

V této první analýze vidíme, jak byl v nedávné době boj proti práci uzavřen v rámci parametrů kapitálu, kdy pracující v rámci továrny šéfům „kradli čas“. Proběhly experimenty s alternativními formami produkce a na pořadu dne se rovněž octly pokusy o samosprávu. Všichni nicméně jednali v kvantitativní dimenzi a zůstali uvězněni v restriktivním pracovním prostředí. Dnes nové technologie usnadňují rozklad staré dělnické identity a mnoha ze strategií kdysi používaných pracujícími v boji proti podmínkám, vnucovaným šéfy. Diskurs se tedy musí obrátit proti samotné práci, pokud se má stát kvalitativním, destruktivním projektem bezprostřední transformace života. Pouhé konání tedy ustoupí ve prospěch svobodné akce, v níž vše ještě musí být vynalezeno a experimentováno.

Následující články, dotýkající se výše zmíněných aspektů současné ekonomiky, nám poskytují hluboký vhled a pomáhají osvojit zmíněné nové formy.

Jsem tedy přesvědčena, že následující analýzy si zaslouží pečlivé uvážení a jsem si dobře vědoma, že si to bude vyžadovat určité úsilí kvůli jejich složitosti, čemuž omezení překladu právě nepomohou. Nicméně tato snaha může být odměněna větším vyjasněním, zvláště co se týče oblasti aktivit, které o sobě tvrdí, že představují „alternativní možnosti“, ale slouží jen k tomu, aby celou věc zatemnily.

Nemůžeme již ponechávat prostor pochybnostem ohledně otázky práce. Je čas na to s radostí zničit policajta ve vlastní hlavě společně se vším, co v nás vzbuzuje odpor a nespoutaně vytvářet a rozbíjet vlastní pravidla v naléhavém úkolu zničení.

Jean Weir

Zničme práci

Práce je tématem, přicházejícím znovu výrazně do módy v tisku, akademických přednáškách, papežských kázáních, předvolebních projevech a dokonce článcích a brožurách, vydávaných anarchisty.

Hlavní vznesené otázky jsou tyto: co můžeme dělat s rostoucí nezaměstnaností? Jak můžeme poskytnout smysl ztracené profesionalitě v zaměstnání, procházejícím následky neo-industriálního vývoje? Jaké alternativy můžeme nalézt k nahrazení tradiční práce? Konečně – a tímto způsobem přemýšlí mnoho anarchistů – jak můžeme zrušit práci nebo ji zredukovat na nezbytné minimum?

Vyjasněme ihned, že nás nezajímá žádný z těchto problémů. Nestaráme se o politické problémy těch, kteří nezaměstnanost považují za nebezpečí pro demokracii a pořádek. Necítíme žádnou nostalgii po ztracené profesionalitě. Ještě méně se zajímáme o vypracovávání anarchistických alternativ tvrdé tovární práce nebo intelektuální práce, které hloupě nečiní nic jiného, než se staví do rámce pokročilého post-industriálního projektu. Nejsme ani pro zrušení práce nebo její omezení na minimum, vyžadované pro smysluplný šťastný život. Za vším řečeným se stále skrývá ruka těch, kteří chtějí regulovat naše životy, myslet za nás nebo zdvořile navrhnout, abychom mysleli jako oni.

Jsme pro zničení práce, a jak se pokusíme ukázat, to je docela odlišná záležitost. Vezměme to ale popořádku.

Post-industriální společnost, k níž se dostaneme později, vyřešila problém nezaměstnanosti, přinejmenším v rámci určitých omezení tím, že rozptýlila pracovní sílu do snadno ovladatelných a přesměrovatelných flexibilních sektorů.

Společenská hrozba rostoucí nezaměstnanosti je ve skutečnosti spíše teoretická a je používána jako politický strašák na odrazení širokých sociálních vrstev od pokusů organizovat se způsoby, které by mohly zpochybnit možnosti, předkládané neoliberalismem, zvláště na mezinárodní úrovni. Přesně kvůli tomu, že pracující jsou mnohem snáze kontrolovatelní, když jsou kvalifikovaní a přidělení k pracovišti s výhledem na kariéru v dané produkční jednotce, všude, dokonce i mezi církevní hierarchií, se zdůrazňuje nutnost poskytnout lidem práci a omezit nezaměstnanost. Ne kvůli riziku, které by nezaměstnanost představovala z hlediska produkce, ale kvůli tomu, že nebezpečí může povstat právě z flexibility, nezbytné pro dnešní organizaci výroby. Skutečnost, že pracující byl zbaven konkrétní identity, by mohla vést k sociální dezintegraci a ve střednědobém výhledu ztížit společenskou kontrolu. Právě o tom je všechen institucionální povyk ohledně nezaměstnanosti.

Stejně tak výrobní proces již nevyžaduje vysokou úroveň profesních dovedností, přinejmenším nikoli po většině pracujících. Potřeba kvalifikované práce byla nahrazena požadavkem flexibility, tj. přizpůsobivosti k plnění neustále se měnících úkolů, ochoty přesouvat se z jedné firmy do druhé. V krátkosti, pracující se musí přizpůsobit životu plnému změn v souladu s potřebami šéfů. To je nyní programováno již od základní školy, kde nejsou poskytovány institucionální kulturní prvky, kdysi představující základní technické znalosti, z nichž svět práce budoval skutečnou profesionalitu. Potřeba vysoké profesionality stále existuje, ale dnes se vztahuje pouze na několik tisíc jednotlivců, vyškolených v postgraduálním studiu, často financovaném samotnými velkými korporacemi ve snaze zabezpečit si lidi vhodné pro indoktrinaci a přizpůsobení.

Až donedávna byl svět práce prodchnut železnou disciplínou: pevná výrobní linka, přísná kontrola ze strany bílých límečků až do úrovně tajných spisů a propouštění za jakoukoli odchylku od normy. Držet si práci znamenalo podřizovat se, osvojit si mentalitu vojenského typu, učit se někdy skutečně komplexní a někdy jednoduché procedury a aplikovat je, identifikovat se s nimi. Znamenalo to považovat sebe samého, celý svůj způsob života a všechno o co šlo v celém světě včetně našich idejí a společenských vztahů za součást pracovních procedur. Pracující strávil většinu času v továrně, přátelil se s kolegy a ve svém volnu hovořil o pracovních problémech. Využíval rekreační zařízení poskytovaná firmou a když přišel čas dovolené, nakonec odjížděl se svými kolegy a jejich rodinami. Abychom dokončili obrázek, tak velké firmy pořádaly společenské slavnosti a organizovaly periodické akce, aby se rodiny setkávaly. Jejich děti chodily do stejných škol a jedno obvykle zdědilo otcovu práci po jeho odchodu do penze. Tímto způsobem se cyklus práce završil a neovlivňoval pouze celou osobnost pracujícího, ale také jeho rodinu a vytvářel úplnou identifikaci s firmou. Pomyslete například na desítky tisíc dělníků z turínského Fiatu, fandící fotbalovému týmu Juventus, vlastněnému šéfem Fiatu Agnellim. Tento svět nyní nadobro zmizel. Dokonce i když stále existují určitá rezidua, většina zmizela společně s jeho projektuální uniformitou. Nahradil je provizorní, nejistý pracovní vztah. Nejistota ohledně budoucna je zásadní prvek a nekvalifikovanost znamená nepřítomnost základny, na které se dá plánovat život jako život pracujícího, kterému nyní nezůstal už vůbec žádný projekt kromě toho vydělat dostatek na uspokojení potřeb nebo uhrazení hypotéky.

V minulosti útěk od práce nabýval formu pátrání po alternativních způsobech produkce, aby byla znovu přivlastněna tvořivost, odejmutá kapitalistickým mechanismem. Používaný model spočíval z nedisciplinovanosti a sabotáže na výrobních linkách, aby se zpomalila práce a získal volný čas – dokonce i kdyby to měly být pouhé minuty – který by nebyl odcizený. Tímto způsobem měl čas, vytržený pečlivému továrnímu dohledu, hodnotu jako cosi alternativní. Člověk si mohl na chvíli svobodně vydechnout od vězeňské atmosféry továrny nebo úřadu. Jak můžeme vidět, takový svět téměř přestal existovat a po této cestě v blízké budoucnosti zajdeme ještě dále.

Je toho více. Staré podmínky se příliš nelišily od primitivních továrních struktur – textilních továren, založených britským kapitálem, akumulovaným během dvou staletí pirátství – kam byla pracovní síla, prchající z anglického a skotského venkova, doslova masově pozavírána. V těchto podmínkách ale chuť získaného volného času brzy zhořkne neschopností poskytnout mu jakýkoli smysl mimo rámec pracovního prostředí. Jinými slovy, byl získán čas ve smyslu omezení fyzické námahy, ovšem nikoli proto, že bychom věděli a toužili činit něco odlišného. Bylo to rovněž kvůli tomu, že člověk se musel stát součástí své práce, zasnoubit se s ní na celý život. Dokonce i anarchosyndikalistické revoluční teorie neprotiřečí této základní podmínce. Namísto toho jí poskytly anarchistickou kvalifikaci, svěřily syndikalistické organizaci úkol vybudovat budoucí svobodnou společnost a jako východiska vzaly již existující pracovní kategorie.

Až do doby před několika málo lety zrušení práce jednoduše znamenalo omezit námahu, vytvořit potěšující alternativu nebo v nejpokročilejších a v některých rysech nejutopičtějších a nejskvělejších příkladech ji nahradit hrou, pohlcující hrou s vlastními pravidly, schopnými poskytnout jednotlivci identitu hráče. Mohli bychom tvrdit, že tato hra zašla jako logická kategorie daleko za svoji regulovanou verzi (například šachy) a je dovedená do logických důsledků jako hravé, individuální chování – hra jako výraz smyslnosti, jako erotika nebo sexualita nebo svobodné sebevyjádření na poli gest, manuální zručnosti, umění, myšlení nebo všechny tyto prvky

dohromady. To již pochopitelně bylo vyjádřeno teoreticky, počínaje Fourierovou geniální intuicí, podobnou Benthamově teorii, že sledování osobního zájmu nepřímo a nedobrovolně vede k většímu kolektivnímu zájmu. Skutečnost že obchodní cestující Fourier nashromáždil pokladnici osobních zkušeností, aby upředl neuvěřitelnou síť sociálních vztahů založených na blízkosti, není bez zajímavosti. Nicméně stále nic se nevymaňuje z pravidel práce, nahlížených ve smyslu globální organizace kontroly, dokonce i když se zcela nejedná o produkci v kapitalistickém slova smyslu.

Vidíme tedy, že práce nemůže být zrušena progresivně a potřebujeme problém pojmut destruktivním způsobem. Podívejme se proč.

Kapitalismus nyní rozmontoval především svůj zastaralý aparát a zároveň zbavil jednotlivého dělníka identity. Připravil „alternativu“ bez jeho vědomí a je nyní připraven zasadit do něj všechna semínka externích aspektů formální svobody. Svoboda slova a způsobů oblékání, množství pracovních pozic, ze kterých je možné si vybrat, nevelká intelektuální snaha, standardizované bezpečnostní procedury vysvětlované v jednoduchých manuálech, zpomalení pracovního tempa, robotizace základních procedur, progresivní oddělení jednotlivých aspektů práce – to vše směřuje k novému modelu.

Trvat na znovupřivlastňování odcizeného času si vyžaduje objevit jednotku, podle níž se budou poměřovat všechny okamžiky přenechané volnému uvážení, mající vztah k pozastavení práce, což je koncepce, kterou by pracující jen stěží uchopili. Spíše než aby si člověk osvojil schopnost nahlédnout projekt, představující alternativu k práci zase pro někoho jiného, tak začne panikařit. Skutečnost, že je potřeba mnohem méně práce než té, které je vyžadována výdělkem, postačujícím pro přežití, již jasně ilustrovali revoluční teoretici minulosti. Tato analýza je nyní používána samotným post-industriálním kapitálem a často vznášena na konferencích a setkáních, zabývajících se restrukturalizací výroby.

Omezit práci by znamenalo zredukovat jí na minimum, nezbytné pro vyrobení pouze toho, co je užitečné. Tuto teorii dnes nemůžeme přijmout, protože o ni uvažuje i samotný kapitál. Lišil by se pouze časový rámec realizace, ale nic není řečeno o použitých metodách. Boj za zkrácení pracovní doby, dokonce i znatelné řekněme na dvacet hodin týdně, neznamená nic v revolučním smyslu, protože by nedosáhl více, než vyřešení některých problémů kapitalismu a zcela jistě by nevedl k osvobození všech. Nezaměstnanost jako nátlakový prvek, ať je dnes jakkoli zanedbatelný, nacházející rozsáhlé projevy v početných druzích marginální práce, se zdá být jediným faktorem, nyní tlačícím kapitalistickou výrobu, aby hledala řešení pro zkrácení pracovní doby. V nepřiliš vzdálené budoucnosti by se ale důvodem pro zkrácení pracovní doby mohlo stát omezení produkce, zvláště pokud mezinárodní vojenská rovnováha již nezávisí na dvou soupeřících supervelmocích.

Dobrovolnická práce, o které bylo řečeno jen málo, přestože je to otázka, zasluhující si naši pozornost, funguje jako bezpečnostní ventil, který může kromě jiného poskytnout řešení problému zkrácení pracovní doby, aniž by se někdo musel obávat, jak masy, uvolněné z kontroly po třetinu svého dne, stráví nově nalezený volný čas. Vidíme tedy, že nezaměstnanost již není nejvážnější krizí, které dnes musí kapitalismus čelit, ale je stále tou, která je s ním organicky spojena. Může se stát institucionální, pak absorbována jako projektované užití volného času těmi samými korporacemi ve strukturách, vytvořených pro tento účel. Post-industriální kapitalismus je tedy homogenní systém, v němž už neexistuje koncepce krize nezaměstnanosti, která se stala jedním z prvků samotného produkčního procesu.

„Alternativní“ ideál života, založený na umění „protloukat se“ rovněž mizí. Drobná řemesla, malé sebe-produkované projekty, pouliční prodej, obrázky... za posledních dvacet let se ve špinavých dusných dílnách odehrály nekonečné lidské tragédie. Mnoho skutečně revoluční síly upadlo do pasti iluzí, vyžadujících nejen obvyklý objem práce, ale přímo super-vykořisťování, tím větší, protože bylo spjato s vůlí jednotlivce udržet věci v chodu a ukázat, že je možné obejít se bez továrny. Nyní, s restrukturalizací kapitálu a novými podmínkami z ní plynoucími, můžeme vidět, že tento „alternativní“ model je přesně to, co je nyní prosazováno na institucionální úrovni. Jako vždy jsou schopni vidět, kterým směrem fouká vítr. Další potenciálně revoluční síly se dnes zavírají v elektronických laboratořích a nakládají si břemeno práce v temných, přečpaných malých provozovnách a demonstrují tak, že kapitál nad nimi znovu zvítězil. Pokud bychom měli shrnout problém v prosté větě, mohli bychom říci, že pokud práce kdysi poskytovala sociální identitu, přesně řečeno identitu pracujícího, která společně s identitou občana začala vytvářet uzavřený subjekt, jakýkoli únik byl skutečně revolučním pokusem prolomit toto dusivé sevření. Dnes, když kapitál již nedává pracujícímu specifickou sociální identitu, ale snaží se ho použít zásadně různorodým způsobem, s žádnými vyhlídkami ani budoucností, jediný boj, který ještě zbyl proti práci, je boj za její zničení a prosazení vlastního projektu, vlastní budoucnosti a nové sociální identity v opozici vůči anihilačním pokusům, nastartovaným postindustriálním kapitálem.

Většina strategií, které uvědomělí pracující během minulých desetiletí používali proti brutálnímu bezprostřednímu vykořisťování – čímž bychom mohli popsat stovky stran – se dnes stala normálními procedurami samotného kapitálu. Je to kapitál, který nyní navrhuje – pokud to přímo nevnucuje – rozdělení původních výrobních jednotek, zkrácenou a flexibilní pracovní dobu, sebe-definované projekty, podíl na řízení, rozhodování o jednotlivých aspektech produkce, autonomní pracovní ostrůvky, které jsou vzájemně svými zákazníky, soutěž v kvalitě a všechno možné další. Veškerá rozmanitost, zaujímající místo staré monolitické uniformity práce, nyní dosáhla úrovně, kdy už není kontrolovatelná individuálním vědomím. Znamená to, že jednotlivý pracující neustále stojí před možností, že bude vtažen do pasti, v níž nakonec bude handlovat vlastní bojovnost (dnes pouze potenciální) výměnou za několik ústupků. A jestliže i ty byly kdysi vyvzdorované a mohly být považovány za součást velkého bojovného hnutí proti práci, dnes, když jsou přiznávány, jsou jednoduše další aspekt práce, navíc ten, který obsahuje nejvíce vlastností sebeobnovení a kontroly.

Pokud máme hrát hru s našimi životy a během vlastního života, musíme se naučit jak na to a sami stanovit pravidla tak, aby pro nás byla jasná a pro jiné představovala bludiště. Nemůžeme prostě říci že hra s pravidly je stále práce (což je, jak jsme již řekli) a pokud pravidla budou opuštěna, pak se hra stává svobodnou, tedy anarchistickou. Nepřítomnost pravidel není synonymem svobody. Pravidla, vnucená ovládnutím a sankcemi, jsou otroctví. To vždy byla práce a nikdy nemůže být ničím jiným ze všech důvodů, které jsme již viděli a dalších, o nichž jsme se zapomněli zmínit. Nepřítomnost pravidel by se ale mohla stát jinou, možná ještě horší formou tyranie. Pokud je volná dohoda pravidlem, zamýšlím se jím řídit a očekávám, že ostatní, soudruzi v rámci dohody, budou jednat stejně. Zvláště pokud se jedná o hru mého života a můj život je v sázce. V nepřítomnosti pravidel upadáme do spárů tyranie nejistoty, která by dnes mohla poskytnout vzrušující dávku adrenalinu, ale nemusela by se mnou být v souladu v budoucnosti, nebo spíše by se mnou jistě nebyla v souladu.

Kromě toho svobodně zvolená pravidla nejen budují moji identitu, moje bytí s dalšími, ale také moje individuální vědomí sebe samého a mé touhy otevřít se jiným, žít ve světě, obývaném dalšími svobodnými – vitálně svobodnými – bytostmi, schopnými rozhodovat se sami za sebe. Tím více v době, v níž nastal posun směrem k iluzorní svobodě v podobě nepřítomnosti pevných pravidel, přinejmenším v oblasti produkce. Abychom nebyli uchvázeni zkrácenou a flexibilní pracovní dobou a exotickou placenou dovolenou nebo nebyli ohloupeni zvyšováním platu, předčasnou penzí nebo dotacemi pro malé živnosti, je nezbytné odvodit vlastní projekt zničení práce. Jednoduše nestačí pouze omezit vzniklé škody. Zde se aktuálními stalo několik jen zdánlivě zastaralých myšlenek.

Určitá mentalita nemůže být jednoduše zničena. Profesionální mentalita, vyjádřená dokonce ve stranických a odborových organizacích, včetně anarchosyndikalistických forem, ve skutečnosti nemůže být vůbec zničena zvnějšku. Dokonce ani sabotáží. Když byla používána sabotáž, dělo se tak pouze jako prostředek nátlaku na šéfy, náznak něčeho jiného, skrývajícího se za stávkou, způsob jak dát vědět, že někdo je odhodlanější než jiní, ale nicméně připravený pozastavit útok, jakmile budou splněny požadavky.

Sabotáž je ale stále destruktivní. Nezasahuje zisk nepřímo jako stávka, ale vede přímý úder na strukturu, ať už výrobní prostředky nebo konečný produkt; nečiní rozdíly. Znamená to, že její působení přesahuje pracovní situaci. Neudeří, aby získala něco specifického nebo jak bych dodal, aby něco zničila. Když nad tím přemýšlíte, tak objekt určený ke zničení, přestože je vlastnictvím, stále představuje práci, protože se jedná o něco, co bylo získáno prostřednictvím práce, ať už to jsou výrobní prostředky nebo konečný výrobek. Můžeme nyní porozumět hrůze, kdysi pocíťované mnoha dělníky tváří v tvář aktu sabotáže. Mám zde na mysli pracující, jejichž naprosto závislé životy jim poskytly obtížně vykořenitelnou sociální identitu. Viděl jsem muže v slzách stojící před továrnou poté, co byla během útoku částečně zničena, protože v ní spatřovali podstatnou část vlastních životů, na které někdo zaútočil a zčásti je zničil. A tento život, ubohý a bídný, jak jen mohl být, byl jediným, který měli, jediným, se kterým měli zkušenosti.

Pokud chceme zaútočit, samozřejmě musíme mít projekt, projektuálně vypracovanou identitu, ideu toho, čeho chceme dosáhnout a možná tím více, pokud to vše pokládáme za hru a prožíváme jako hru. Sabotáž je fascinující hra, ale nemůže to být jediná hra, kterou budeme hrát. Musíme mít po ruce mnoho her, rozrůzněných a často ve vzájemném kontrastu, zacílených na to, abychom se vyhnuli situaci, kdy se monotónní pravidla promění v pouhé další nudné stereotypní zaměstnání. Milování se je také hra, ale nemůžete ji hrát od rána do večera, aniž byste z ní neučinili banalitu, aniž byste necítili, že vás ovládla otupělost, která přestože poskytuje pocity rozkoše z bytí, rovněž ohlupuje a přivádí k pocitu nanicovatosti. Brát si peníze tam, kde se nalézají, je rovněž hra, mající vlastní pravidla, která může zdegenerovat do profesionality jako cíli samém o sobě a stát se tedy prací na plný úvazek se vším, co k tomu náleží. Je to ovšem zajímavá – a užitečná – hra, pokud na ni nahlédneme pohledem vyspělého vědomí, odmítajícího upadnout do protikladů konzumerismu, neustále připraveného pohltnout to, co se nám podařilo odtrhnout od ekonomiky jako celku. Znovu je nezbytné překonat morální bariéry, které v nás vystavěli. Je nezbytné povznést se nad problém. Vztáhnout ruku a vzít majetek jiných lidí je něco, co je obtěžkáno rizikem, dokonce i pro revolucionáře. Nikoli jen zákonnými riziky v omezeném smyslu slova, ale především morálními riziky. Jasně v této otázce je důležité, protože to je otázka překonání stejných překážek, které způsobily, že starý dělník proléval slzy před poškozenou fabrikou. Myšlenka, že vlastnictví je posvátné, je nám vštěpována již od narození a není snadné se od ní osvo-

bodit. Raději se celý život prostituujeme šéfovi, ale večer máme čistou hlavu. Cítíme, že jsme splnili svoji povinnost a přispěli malým dílem k hrubému národnímu produktu – který přirozeně končí v natažených rukou politiků, starajících se o osud národa, kteří zbohatli bez jakýchkoli skrupulí díky tomu, že si berou, co jsme my již před dlouhou dobou s námahou nashromáždili.

Zásadní součástí kteréhokoli projektu zničení práce je ale tvořivost, dovedená do nejvyššího možného stupně. Co bychom dělali se všemi penězi všech bank, pokud bychom je byli schopni ukrást a shromáždit a jedinou věcí, kterou bychom si byli schopni představit, by bylo koupit si rychlé auto a velký dům, navštěvovat noční kluby, zaplnit život tisíci zbytečných potřeb a unudit se k smrti, než přijde čas vykrást další banku? To je něco, co systematicky činí mnoho bankovních lupičů, s nimiž jsem se seznámil ve vězení. Pokud by všichni soudruzi, kteří nikdy v životě neměli peníze, uvažovali, že toto je způsob, jak uspokojit některé své vrtochy, ať to klidně zkusí. Narazí na stejnou deziluzi jako v kterémkoli jiném zaměstnání, které možná v krátkodobém horizontu skýtá menší zisk, ale je najisto méně nebezpečné v dlouhodobém.

Představit si, že odmítnutí práce není více, než lhotejné přijetí nečinnosti, je výsledkem chybného názoru, který otroci práce mají na ty, kteří v životě nikdy nepracovali. Ti, takzvaně privilegovaní od narození, dědici velkých majetků, jsou téměř vždy neúnavně pracující, zasvěcující veškerou sílu a představitivost vykořisťování jiných lidí a hromadění ještě většího bohatství a prestiže, než mají. Dokonce pokud se omezíme na ty, kteří rozhazují dědictví, a jsou pečlivě sledováni ve společenských rubrikách, stále musíme připustit, že tento děsivý druh lidí je rovněž vnitřně zaneprázdněn každodenní dřinou, zaměstnán fádními společenskými vztahy nebo strachem, že se stane obětí agrese nebo únosu. I toto je práce, vykonávaná podle všech pravidel povinné aktivity. Stává se skutečným zaměstnáním, kde šéfem těchto vykořisťovatelů je často vlastní žádostivost nebo strach.

Nemyslím si ale, že mnoho z nás může považovat odmítnutí práce jednoduše za přijetí mrtvolné nudy nicnedělání a vyhýbání se nástrahám jiných, snažících se nás přesvědčit návrhy nebo lichocením, abychom něco dělali, možná ve jménu ideálu, osobních sympatií, přátelství nebo bůhvíjakého ďáblova díla, schopného ohrozit náš stav naprosté netečnosti. Taková situace by byla bezvýchodná.

Naopak, myslím, že odmítnutí práce může být nahlíženo především jako touha dělat to nejradostnější, což znamená přeměňovat povinné konání ve svobodný čin. Před mnoha lety jsem napsal pro Pantagruel dlouhý článek na toto téma, který je dnes v mnoha ohledech stále platný. Tato podmínka – svobodná akce – ale není jednou provždy zmapována. Není částí situace, existující mimo nás, nepadá shůry jako dědictví nebo podíl na vyloupené bance. Takové události mohou být příležitostné, náhodné, vyhledávané nebo vytoužené, nebo nikoli a posilující již rozběhlý projekt, nejsou to jistě ani předurčující nebo jej vykonávající podmínky. Pokud nemáme žádný projekt ve smyslu života, projektualitu v plném smyslu slova, žádná peněžní částka nás neosvobodí od potřeby pracovat, dělat něco za každou cenu, poháněni nějakou novou nezbytností, tentokrát nikoli chudobou, ale nudou nebo snahou dosáhnout sociálního statusu. Toto dilema může být rozřešeno pouze vynalezením vlastního tvořivého projektu, nebo jinak řečeno, uvažováním, co chceme učinit s vlastním životem a nalezením nezbytných prostředků uskutečnění, bez práce. Pokud chceme zničit práci, musíme vystavět cesty individuálního a kolektivního experimentování, které nebere ohledy na práci kromě jejího zrušení v realitě možného.

Držme se nohama pevně na zemi, prosím

Pokud přijmete myšlenku zničení práce, vždy naleznete někoho, dokonce i mezi anarchisty, kdo odpoví: „A co zítra? Pokud nebudeme pracovat, co budeme zítra jíst“?

Pokud obdržíte takovou odpověď, znamená to, že hovoříte s pragmatickým anarchistou neboli s tím, který oběma nohama stojí pevně na zemi. Jedním z těch, kteří, když se jich zeptáte, jestli ve střetu vládců a ovládaných stále přikládají zásadní význam roli pracující třídy, odpoví: „Naprosto!“

Neriskujte ovšem položit mu otázku, co znamená být realistický nebo pragmatický. Mohl by na opravdu dlouhou dobu narušit vaše sny.

Řekl by, že musíte respektovat podmínky třídního boje, nestavět se světonázorově nad lidi, abyste se nestali předvojem proletariátu a vcelku přesvědčivě dodá, že to není kvůli potřebě efektivnosti v boji nebo dosažení okamžitých výsledků, ale kvůli tomu, že je nezbytné podporovat vykořisťované na místě, kde projevují největší schopnost reagovat na kapitalistické vykořisťování, tj. na pracovišti.

Samozřejmě, že budete chtít říci (radím vám nechat si to pro sebe): „Není to ale kamuflovaná ideologie, jinými slovy ideje, které ztratily jakýkoli kontakt s realitou?“ Budete chtít dodat, že pracující třída jako taková již neexistuje, že byla rozbita historickým střetem kapitálu s novými technologiemi, takže veškerá reformistická praxe jako vznášení požadavků nebo obrana minulých výdobytků pouze podporuje tuto strategii nadvlády a ničení. Podle mého názoru by to bylo zbytečné. Realismus neboli politický pragmatismus je smrtící choroba. Vniká do praxe těch, kteří na věci nahlížíjí kauzálním schematickým pohledem. Neuniknou. Reformismus může být krajně přesvědčivý. Je přinejmenším útěšný vzhledem k událostem v krátkodobém výhledu a utiňuje strach z budoucnosti. Tímto způsobem naši pragmatičtí a realističtí soudruzi říkají, že zásadní součástí boje je neopakovat chyby minulosti. Nikdy více fašismus! Dívají se na staré formy fašismu a nejsou schopni vidět nové, které ty staré v ničem nepřipomínají a jsou možná ještě horší. Soudruh, který vám přesvědčivě odsekne, že pokud nepracujete, tak nebudete jíst a že je hazardérské a nerealistické trvat na zničení práce, podporuje tezi, uzamčenou v současné realitě, kterou nakonec nevědomky obhajuje. Nezajímá ho diskuse o idejích nebo metodologických otázkách. Vše, co chce vědět, jsou výsledky, které může poměřovat pouze z kvantitativního pohledu: lidi a věci, které mohou být spočítány, prvky skutečnosti souznící s projekty, srozumitelná sociální dynamika. Jsou to ale ideje a metody, které poskytovaly výsledky v minulosti. Nepřipouští se nic jako kritická reflexe nebo cokoli, co by je mohlo zpochybnit.

Jakákoli myšlenka, která by ohrozila jeho pátrání po konsenzu vykořisťovaných nebo nějakým způsobem představila anarchistické revolucionáře jako ty, kteří podvrací ustavený pořádek, včetně legitimní expropriace výrobních prostředků, musí být izolována, jinak sbohem převzetí výrobních prostředků a mírumilovnému přechodu k budoucí svobodné společnosti. Tento soudruh v rámci osvícené pragmatické vize boje prohlásí, že experimentování může být prováděno jen v malých skupinách, které nemají vůbec žádný význam z hlediska třídního boje. Tato mentalita má ještě řadu dalších vlastností. Nejprve, odpovídá vizi reality, závisující na jiných podmínkách, evoluci, které pomáháme jednoduše tak, že poskytujeme příležitosti pro zlepšení. Funkce něčeho absolutně jiného není vůbec brána v úvahu. Co začalo jako názor, se rychle stává odsouzením a distancováním, pokud experimentování v tomto smyslu nabere jakoukoli významnější formu a soudržnost. Za druhé, přijímá technologii jako hlavní prvek jakéhokoli společenského

soužití, takže jako východisko budoucí společnosti si umí představit pouze alternativní použití současných technologií. Za třetí, nemůže se osvobodit od vlastního institucionálního úkolu, to jest vyhánění strachu z neznámého. Jakýkoli pokus urychlit tento reformismus naráží na nepřekonatelné problémy, z neznámého činí nepřítele a známého (tj. konzervaci existujícího) něco, co by mělo být ubráněno před barbary. Odpovědět pomocí našich tezí o něčem absolutně jiném je často naprostou ztrátou času. Každá éra už od temných počátků historie prošla dlouhým stínem byrokratů. Potřebujeme něco jiného.

Prostor a kapitál

Žádná jednotlivá část fyzického prostoru nemůže být izolována od zasahování kapitálu, ať se jedná o kosmos nebo hlubiny oceánů, hory nebo řeky, moře nebo pouště, velké metropole nebo nejmenší a nejzapadlejší vesnici. Celé řady vztahů se protínají a prostupují, zdánlivě nesouvztažné prvky jsou propojeny společným vzorcem vykořisťování. Mohli bychom se pokusit ošálit sami sebe a odjet někam velmi daleko, pryč z tohoto světa, jak se říká, abychom znovu poznali, že k nám stejně dosahují a dokonale fungují mechanismy kapitálu. To vysvětluje, proč jsme proti ekologismu stejně jako jsme proti jakémukoli jinému „alternativnímu“ návrhu, který tvrdí, že s vykořisťováním něco udělá tak, že izoluje jednu část reality od zbytku. Ve svých intervencích samozřejmě vycházíme z určitých specifických záležitostí, ale neohlupujeme sami sebe, že bychom na nepřítelé mohli skutečně zaútočit tím, že zůstaneme v jejich rámci. Pokud se chceme pohnout k útoku, musíme překonat fragmentaci, která se v určitém bodě stává nezbytnou volbou, ale je v zásadě jen strategií, vnucenou kapitálem.

Kapitál nám ukradl čas (potřeboval ho pro výrobu) a pak přišel systém ovládnutí a útlaku a nakonec zevšeobecnění konsenzu. Nyní jsme postaveni potřebě vykročit ke znovupřivlastnění svého času a prostoru. Náš útok nevyhnutelně bude mít za následek škody a ruiny. To je ale logika věcí, logika třídního boje. Projekt moci je globální. Nemůže dovolit existenci „prázdných míst“. Náš projekt osvobození je z opačného důvodu rovněž globální. Nemůže dovolit neexistenci „svobodných míst“. Pokud bychom měli kapitálu dovolit dosažení globální nadvlády, byli bychom nadobro mrtvi.

Naštěstí je cesta, kterou moc musí projít, aby dosáhla globalizace, stále dlouhá. Kapitál na globální úrovni krade prostor (a čas) a začíná rozdělovat realitu na dvě oddělené části. Není to již otázka staré fragmentace, ale přesného rozdělení, skutečné zdi mezi těmi včleněnými a vyčleněnými. Prvním budou zaručeny privilegované podmínky, nadvláda, vysoká kulturní úroveň, projektualita a tvořivost, těm druhým základní podmínky přežití, konsenzus, subkultury, poslušné přijímání věcí, nedostatek stimulů a možná i nedostatek potřeb. V této perspektivě si kapitál a Stát vyžadují naprostou dostupnost sociálního prostoru. Nic nesmí uniknout jejich kontrole. To ještě není všechno. Kapitál dnes má k dispozici technologie, umožňující nejen prosté vlastnictví prostoru, ale jeho skutečnou produkci. Pomyslete na schopnost komunikovat „v reálném čase“ mezi dvěma body, vzdálenými tisíce kilometrů. To nejenom mění řád produkce (různost, tvořivost, zásoby apod.) ale rovněž principiálně mění uspořádání společenských vztahů (které jsou rovněž ekonomické).

Kapitál tedy skutečně produkuje prostor na základě svého projektu vykořisťování a nadvlády. Transformuje a ničí přírodu, přetváří města a krajinu, ničí moře, řeky a jezera a svoji militaristickou logikou si podmaňuje i astronomické dálky. Tímto způsobem vyprodukovaný prostor pak slouží přizpůsobování jednotlivců. Čekáme tedy v obrovských dopravních zácpách, uháníme po dálnicích, stojíme ve frontách v supermarketu. Jsme zasahováni dopravním chaosem, schůzkami které nesmíme zmeškat, fiktivními zájmy, které způsobují že se cítíme špatně a zavazují nás být neustále a nesmyslně v pohybu. Pohybujeme se v prostoru, který byl pro nás naprogramován, ale o kterém si představujeme, že jsme si jej „vybrali“. Naše domy jsou plné zbytečných a škodlivých objektů. Prostor se stal restriktivním nebo spíše změnil se v souladu s potřebami kapitalistické produkce, která potřebuje prodávat televize, pračky, nábytek a kuchyňské linky.

Náš čas mizí bez povšimnutí a náš prostor se omezuje na vztahy s objekty, nesoucími svědectví o přesvědčovací schopnosti kapitálu. Tímto způsobem jsme vychováni k opakování. V předsíni konsenzu, jak každý ví (ale systematicky zapomíná), činíme stejná gesta. Co se týče kapitálu, ten nám musí odebírat prostor, protože nemůže jakýkoli ponechat pro naši tvořivost, schopnost zasahovat do věcí, touhu po inovaci (která je prvním podnětem pro nalezení řešení, stávajícího se neuvěřitelným zhmotněním spontaneity a bohatství). Pokud by kapitál ponechal prostor takovým individuálním silám, nedosáhl by rytmu opakování, nezbytného pro výrobu. Ta je, jak nesmíme zapomenout, produkcí pouze pokud je rovněž reprodukcí. Pomyslete na snahy (usnadněné elektronickou technikou), vynakládané kapitálem, aby uspokojil touhy všech pomocí maximální (centralizované a kodifikované) různosti. Velké módní značky, řetězce rychlého občerstvení, reklamy zdůrazňující individuální vkus v rámci masové produkce, jsou pouze pokusy zablokovat různé cesty, kterými bychom se dnes ještě mohli vydat.

Přestože vyráběný a reprodukováný prostor je založen na konsenzu, obsahuje značnou část čistě represivních aspektů ve smyslu dohledu. Pohyb je všemi způsoby řízen a kontrolován. Suroviny a lidé, ideje a stroje, peníze a touhy. Vše je koordinováno, protože vše bylo preventivně homogenizováno. Rozdíly nejsou ničím více, nejsou to radikální rozpory. Byly zredukovány na úroveň zdání a v tomto novém rozměru jsou vychvalovány až do nebes coby skutečné hájemství svobody.

Strategie moci tedy znamená kontrolovat „veškerý“ prostor stejně jako „veškerý“ čas. Není to pouze otázka policejní kontroly, ale hlavně kontroly, založené na konsenzu a akceptování modelů chování a hodnotových žebříčků, náležejících kapitalistickým technokratům. Co dělat? Vydat se nalézt ztracený čas? Ztracený prostor?

Nikoli v podobě nostalgického výletu zpátky po časové ose. Nic v životě nejde vrátit, stejně jako se nic znovu neobjeví v identické (nebo absolutně odlišné) podobě.

Starý vztah k prostoru ponechával fyzickému místu jeho podobu. Podobu člověka a jeho věcí. Cesta, náměstí, křižovatka v polích, řeka, moře a obloha, lesy a hory, byly v otevřeném diskurzu s jednotlivci, kteří chtěli a věděli, jak jim naslouchat. Blízkost s jinými jednotlivci přiváděla lidi na stejná místa, oživovala jejich pocity, poháněla je k akci a uvažování. Člověk nalézal sebe jako jednotlivce, zatímco nyní se ukrývá jako součást celku, jako dav. Kdysi jsme byli otevření, často také nepřipravení a zranitelní. Dnes jsme všichni chráněni uniformitou a opakováním. Cítíme se bezpečnější, protože náležíme ke stádu. Vše je produkováno a reprodukováno. Vše se má stát komoditou.

Z tohoto pohledu se boj za sociální prostor stává bojem za znovupřivlastnění veškerého „teritoria“ mimo a proti vládě kontroly a konsenzu.

Samospráva

Následující odstavce jsou věnovány části hnutí za samosprávu, která o sobě tvrdí, že náleží k anarchistickému hnutí. Osobně nevěřím že vůbec existuje. Ve skutečnosti se v oblastech, kde mohou zdánlivě existovat její zárodky, ukáže pravý opak. Tvrzení by se dalo samozřejmě pokládat za zcela svévolné, ale chvilka uvažování nám celou věc pomůže osvětlit.

Anarchistům nestačí vybudovat strukturu, ať už to je squat, libertinská škola, alternativní banka nebo potravinářské nebo terciární družstvo, aby byla považována za samosprávnou. Musí mít rovněž anarchistickou základnu. Tímto podstatným prvkem nemůže být pouhá deklarace zásad nebo určitý symbol. Jinými slovy, nestačí, když se nějaké sociální centrum prohlásí za anarchistické, aby jím skutečně bylo. Jsou vyžadovány dvě další věci.

První, že pokud má být skutečně anarchistická, musí aktivita dané struktury neodvolatelně směřovat k útoku na moc ve všech podobách.

Druhá, že samotná struktura musí zůstat rozhodujícím způsobem oddělena od moci. Jinými slovy, nikdy neuzavřít žádnou dohodu, aby obdržela finance, prostory nebo cokoli jiného. Nejsou to zbytečné problémy. Nevedeme disputaci o tom, kolik andělů se vejde na špičku jehly, ale o něčem velice praktickém.

Pokud se taková struktura staví proti všem institucím, pak s žádnou z nich nemůže uzavírat dohody. Pokud tak učiní, přestane se proti nim stavět, což znamená, přestane být revoluční nebo-li anarchistická.

To samé se týká celého hnutí za „samosprávu“.

Na čem je tedy hnutí založeno? Je založeno na politickém jevu, který se stává každým dnem očividnějším. Moc nepotřebuje pouze ponížené, utlačené služebnictvo. Potřebuje rovněž lidi, kteří věří, že jsou svobodní, ale bezmyšlenkovitě sami přispívají k řízení společnosti. Pomyslete na důležitou roli, sehrávanou dnes dobrovolnými sdruženími. Oblasti oddechu a rekreace ve smyslu udržování a správy moci se rozšiřují prostřednictvím struktur, nacházejících se v souladu s institucemi, navzdory své alternativní společenské kritice.

Pokud by se tyto zájmy měly proměnit nebo by se činy samosprávných struktur staly skutečným nebezpečím, dohody se bleskově zhroutí a moc se vrátí ke svému nejvyššímu trumfu: hrubé represí.

Co by ale měli v boji proti takové represí k dispozici soudruzi, demobilizovaní léty svého žvanění, dohodami a absurdními fantaziemi o společném životě?

Na druhou stranu existují zcela odlišné projekty struktur, ovládaných různými marxistickými i nemarxistickými marginálními skupinami, nazývajících se „autonomní oblast“. Zde uznání institucí a otevřený, programový dialog s nimi, odpovídá strategii ve středně- a dlouhodobém výhledu, která je zásadně politická a pokrývá celek společenské reality. Navzdory své politické hlouposti to má přinejmenším hodnotu, že je v souladu se (zcela nedosažitelným) cílem, kterého chtějí dosáhnout, to jest převzít a kontrolovat politickou moc.

Co má ale všechno řečené společného s anarchisty?

Nedobrovolné aspekty dobrovolnické práce

V takovém klimatu, jaký převládá v dnešní době všeobecného rozčarování a obnovení absolutních hodnot soutěživosti a kapitalistické efektivity, ukazuje demonstrace dobrovolnických pracujících, která se nedávno odehrála v Římě, když už nic jiného, tak že stále existují lidé, zosobňující hodnoty solidarity a rovnosti. Je to právě tento rys, v lepším slova smyslu utopický, co přitahuje mnoho mladých lidí, zapojujících se způsobem, poskytujícím na jedné straně možnost cítit se lépe a předávajícím „odlišnou“ projektualitu a na straně druhé z nich nedobrovolně činícím podílníky na všeobecném projektu moci, který je potřebuje, aby se uskutečnil ve všech aspektech.

Vysvětleme to.

Komunity, družstva, občůdky, alternativní skupiny, oddané programu solidarity a sociální kooperace, jsou hlavní prvky, jejichž pomocí ekonomický a politický systém tlumí údery sociální nespravedlnosti právě ve společenské vrstvě, v níž panuje naléhavá situace a explodují rizika.

Tento sektor usměrnil proud celé generace „revolucionářů“, kteří poté, co ztratili otce Stranu a matku ideologii, se nyní octli bez myšlenek a vůdců. Dobrovolná práce jim umožnila znovu nalézt pevnou půdu pod nohama, zabránila rozhlédnout se dále než za špičku nosu nebo zariskovat a zjistit, že se pohybují směrem k nové a tentokrát skutečně revoluční praxi sociální transformace. Jak explodují stále násilnější a nenapravitelnější protiklady, tento sektor funguje jako deformační zóna a někdy přímo zasahuje, aby zvládl nejextrémnější situace, přičemž používá stejné represivní metody jako Stát. Důkazy o jeho institucionální funkci nalezneme ve skutečnosti, že dobrovolníci žádají o finance prostřednictvím zákonného sdružovacího rámce. Ano, utopisté, ale vychytralí.

Dobrovolnická práce poskytuje jeden velice důležitý produkt – pocit, že činíte něco užitečného. Všem, kteří se cítí špatně kvůli hanebné nespravedlnosti, stále panující celému světu, v němž polovina obyvatelstva umírá hladu, může nakupování originálních produktů v „alternativních“ obchodech za „fair“ cenu poskytnout pocit vnitřního míru s vlastním svědomím. Právě tento sektor šíří zlé znamení v podobě zbabělého stažení se do sebe, kdy se člověk považuje za vykoupeného z jakéhokoli destruktivního zapojení jednoduše tak, že si vybere sektor, údajně neposkvřněný kapitalismem. Člověk klame sám sebe, že investice do „alternativní“ banky nepředstavuje spekulaci se životy milionů lidí, nebo se manipuluje do víry, že nakupovat v „alternativních“ obchodech znamená bojkotovat světovou kapitalistickou produkci a využívat kanál, vyjmutý ze spoluviny na genocidě.

Každý, kdo má byť nejpovrchnější povědomí o fungování ekonomiky jako celku, chápe, že zakoupení produktu za vyšší a tudíž nekonkurenceschopnou cenu v takzvaném Třetím světě, v žádném případě nebrání prodeji stejných produktů nadnárodním společnostem. Právě naopak, zvýhodňuje je, protože výrobci, kterým mírně vzroste míra zisku (a to stále minimálně, když uvážíme množství alternativních objednávek), mohou vyjednávat s nadnárodní společností a získat lepší ceny, což má na obrovský rabat korporací v případě takových nárůstů minimální vliv. Na druhé straně politika vyššího zisku od alternativních kupujících i korporací způsobí jedině, lokálně vytvoří bohatší vrstvu, jejíž podmínky se nevyhnutelně zlepší, a to pouze a právě podmínky omezeného počtu nových zbohatlíků, nikoli všech z dané oblasti.

Tyto závěry nejsou diktovány logikou „čím hůře tím lépe“, ale vycházejí ze dvou předpokladů: za prvé, že není možné hovořit o solidaritě a rovnosti v rámci kapitalistického systému

a za druhé že Třetímu světu nepomůžeme tím, že zvýšíme jeho zisky. První je založen na skutečnosti, že kapitalistický systém představuje uzavřenou logickou soustavu, obepínající celý svět a jakékoli zdání jinakosti je pouze prostředkem jak začlenit a vyrovnat konkrétní momenty nestability. Druhé tvrzení je založeno na skutečnosti, že země s velice nízkým příjmem na hlavu ho nezvýší (kromě čistě statistického pohledu) prostým zvýšením exportu. Ve skutečnosti zde stále bude existovat privilegovaná třída, kontrolující ekonomickou a politickou moc, která bude vlastnit stále více a udržovat zbytek společnosti ve stejně zbídačených podmínkách.

Z těchto důvodů a dalších, o kterých budeme mít možnost se zmínit později, je dnes dobrovolnická práce jedním z nejdůležitějších východisek pro pokračování pohromy sociální nespravedlnosti, globálně produkované kapitálem.

Restrukturalizace kapitálu a nová demokracie

Přemýšlet v ruinách je aktivita velmi příhodná pro intelektuály. Usazení v tom, co zbylo z jejich pracovny, vyděšeně se ptají sami sebe, co se probůh zvrtilo. Především musíme vyjasnit myšlenku krize. Již nějakou dobu zkoumám všechny zajímavé důsledky této koncepce. Ve skutečnosti krize neexistují. Nikdy neexistovaly. Čas od času jsou období změn pojmenována krizemi, aby se upřednostnily určité politické strategie nebo ospravedlnily jejich nedostatky. Jak můžeme vidět, není to prostá terminologická otázka. Koncepce krize předpokládá existenci lineárního procesu, který náhle klopýtne, jakoby najednou přestaly působit vnější nebo vnitřní síly.

To vysvětluje obdivovanou vědu předpovídání takových momentů, občas nahrazovanou oddaným očekáváním nebo víceméně zarputilou snahou odvracet zrak. Naneštěstí ale svět nepracuje pro nás. Lineární proces existuje pouze ve snech ekonomů a revolucionářů, kteří chtějí zvýraznit svoji moc nebo vytouženou vzdálenou budoucnost. Místo toho se věci mohou mít tak, že vše se protlouká v moři vztahů a dává povstat situaci, která je zcela nelogická nebo postavená proti té, zapadající do logiky, zbavené řádu a pokroku. V podobném různorodém a protikladném kontextu nacházíme zvěrstva a barbarství, o kterých jsme si mysleli, že zmizela před staletími, ale ona rozkvétají bok po boku s futuristickými technologickými objevy, přítomnými již dnes. Je tedy směšné hovořit o pokroku a samotná idea krize – produkt takové koncepce – rovněž padá. Je rovněž pozoruhodné, jak všichni, kteří nás po léta ohrožovali a ohlušovali argumenty o vztazích mezi základnou a nadstavbou, dnes politováníhodně mlčí. Mnoho z nich – a nemám tím na mysli ty, kteří snadno převlékli kabáty – čelí stejnému problému, způsobenému v nedávné době politikou a mocí: produkční podmínky politického systému dnes již výrazně překročily rámec staré mechanistické dialektiky, která přeci nemůže být jednoduše eliminována, přestože tato analytická metoda upadla v nemilost a střemhlav se zřítila do vzduchoprázdna společně s kremlskými věžemi.

Bylo by ještě větší mystifikací ptát se, co dnes znamená viditelný, ale ne vždy pochopitelný restrukturalizační proces, odehrávající se v rámci politického systému, aniž bychom ho spojili s produkcí. Znamenalo by to prohlásit, že veškeré zlo pramení z egoistického chování několika podvodníků a pokud je odstraníme, vše se vrátí k normálnímu stavu. Zde potřebujeme naši úvahu rozvést dvěma směry. Prvním, abychom lépe rozpoznali zájmy mocenských skupin, zesilujících svalování viny na politickou třídu u moci v zemích jako Itálie. Jejich cílem je odvrátit pozornost od mechanismů, znemožňujících jakékoli zlepšení politické správy věcí.

Druhým, abychom ukázali, jak prostřednictvím požadavku fiktivní participace jednotlivců na správě veřejných výdajů funguje post-industriální politika. Restrukturalizace politického systému se ve skutečnosti odvozuje od rostoucích požadavků nových ekonomických a sociálních formací v zemích, kde je kapitál nejpokročilejší. To je doprovázeno transformací demokracie, vyžadující participaci jednotlivců ve fiktivních mechanismech, schopných pohltnout a zneškodnit naše ideje.

Vyloučené z jakékoli efektivní participace na rozhodování kromě zatvrzele zaostalých oblastí, stále připoutaných k zastaralým formám odborářského a stranického ekonomismu nyní zbaveného jakéhokoli významu, široké masy očekávají nový druh demokratické participace. To není samo sebou. Poptávka existuje již asi dvacet let, vyvolaná masovými médii skrze složitý systém kontroly, skládající se z televize, telefonu a počítače. Stále se nacházíme v počáteční fázi, ale již existuje přímý, konstantní proces dialogu mezi periferií a komunikačními centry. Lidé vytácejí

čísla, navazují vztah s televizí, písemně se vyjadřují a upevňují protokol pro další, stále detailnější způsob života. Na jedné straně to umožňuje vyšší kontrolu masy vyloučených, řekněme přinejmenším jejich nadpoloviční většiny.

Na straně druhé to umožňuje katalogizovat a dokonce řídit jejich názory a přivádět je k různým interaktivním syntézám. Jak všichni víme, vede to k prohlubování kulturního úpadku ve smyslu vkusu a výběru a uniformita požadavků a tužeb ústí do ještě větší možnosti katalogizovat na první pohled svobodnou spontánní participaci. Dále zde máme úprk od jakékoli možné různorodosti. Dnes člověka vytváří kodifikace: to jak se obléká, používá stejné objekty, vyhledává stejné značky. Lidé se hodnotí prostřednictvím této uniformity, činí stejná gesta, pohybují se, stravují, milují, přemýšlejí a sní stejně jako všichni ostatní. Tímto způsobem je budována demokracie budoucnosti. Brzy se bude politika rodit v lidu a mezi ním, ale ne dříve, dokud nebude srovnán až k nejmenšímu společnému jmenovateli kvůli dosažení flexibility, nezbytné pro post-industriální produkci.

„Starý“, ve skutečném smyslu slova průmyslový svět zmizel a spolu s ním také politický systém, založený na sdružování, politických stranách a hnutích stejně jako odborových svazech, propojených s obecnou dimenzí továrny a myšlenkou takzvaného (občas i skutečného) zlepšování podmínek pracujících. Skutečnost, že některé z těchto struktur ještě přetrvávají mimo historický kontext, který je zrodil, se děje jednoduše kvůli klasické pružnosti všech sociálních struktur, které nejsou připraveny jednoduše zmizet, protože je nové sociální podmínky učinily zastaralými. Vytrvalost učinila tyto struktury ještě pevnějšími a nyní jejich jediným cílem obohacovat se, aby mohly dále existovat a naopak. Tato funkce kontrastuje s novými výrobními podmínkami a jejich potřebou rozvíjet různorodější aspekty vykořisťování. Post-industriální restrukturalizace způsobuje zaostávání starých ekonomických a výrobních forem, a ty jsou náchylnější podlehnout vydírání a tlaku, jak služby, poskytované normálním politickým nátlakem, jsou evidentně stále méně adekvátní jejich požadavkům.

Neděje se to pouze v Itálii, ale téměř všech vyspělých kapitalistických zemích. Ve Španělsku staré středověké demokratické odborové svazy, které nastoupily po Frankovi, vytvořily základní podmínky a pak se věci vyvíjely během desetiletí vlády socialistů. Všechny politické strany ve Španělsku se uchýlily k ilegálním formám financování. Nejznámější je Guerrův případ, kdy bratr španělského viceprezidenta získával pro PSOE výhody od podnikatelů. To samé se přihodilo i největší španělské opoziční Lidové straně, kde Baseirův případ vyvolal největší skandál, spojený s braním podílů. Autonomní vlády Katalánska a Baskicka rovněž měly své skandály. Současným největším příběhem v médiích je aféra Filesa, znovu se týkající PSOE a spočívající z nezákonného financování prostřednictvím faktur na astronomické částky za neexistující služby, zprávy a studie.

V Německu jsou případy zkorumpovaných politiků, braní procent a spolčování se s organizovaným zločinným každodenním záležitostmi. Největší skandály se týkají Siemensu v Monaku a Flicka ve Frankfurtu nad Mohanem. Probíhá soudní proces, týkající se značného objemu daňových úlev (který zdá se převyšuje tři miliony marek), poskytnutých Flickovi a přesunutých na financování politických stran. To samé se odehrává v Hamburku a Brémách a dokonce i v Berlíně, který „kdysi v rudém flóru je nyní v černém“, ale věci se nezměnily. Korupce stále bují.

Francie má rovněž své skandály na poli politické korupce. Od případu Luchaire, kde se dostaly na povrch zájmy spojené se zbrojnými dodávkami do Iráku, přes Urbu, zahrnující tajemné financování Socialistické strany, až k Beregovoyovi, postavě, která obdržela milion franků od

nikoli zcela bezúhonného finančníka. Přesně načasovaná amnestie překazila objevení nových skandálů a učinila soudní řízení nadbytečné.

Tento seznam by se mohl rozšířit i o Velkou Británii, USA, Polsko a mnoho dalších zemí, které ještě nedosáhly takové úrovně post-industriálního kapitalismu. Zjevila by se stejná situace: politický systém již nevyhovuje probíhající ekonomické transformaci a rychle se stává otevřeně gangsterským systémem vydírání a nátlaku.

Podívejme se ale na problém z jiného úhlu.

Není náhodou, že jistí idiotští intelektuálové našeho hnutí hovoří o probíhající „revoluci“. Aniž by o tom něco věděli, nebo chtěli a z důvodů značně odlišných od těch, které popíši, přesto ve skutečnosti něco popsali správně. V tento okamžik skutečně probíhá opravdová revoluce, samozřejmě odlišná od té, o které sníme (a která není v žádném případě politická). Zcela jistě není možné vystopovat tuto revoluci pomocí kódů, které jsme pro podobné události používali v minulosti. Proč si tedy myslíme, že je možné hovořit o „revoluci“, dokonce i když jen v „politickém“ smyslu? Jsou pro to dva důvody. První, že politický systém, v jehož rámci kapitál prošel rychlou a zásadní restrukturalizací, explodoval. Ukázalo se, že není schopný reprezentovat zájmy nové manažerské vrstvy. Za druhé kvůli rozpohybování silného názorového hnutí, v němž, přestože je zakódováno v termínech kontrolních procesů a výše diskutované participace, se pod povrchem nalézá rozšiřující se pocit nelibosti, touha po osvobození, atavistický pocit averze ke všemu, co rozkazuje a ovládá. Co se týče prvního důvodu, na mysli vyvstane proces, který vedl k Velké francouzské revoluci. K té došlo přesně kvůli tomu, že král a šlechta tím, že neumožnili rozvoj obchodu a průmyslu, již nebyli schopni garantovat zájmy buržoazní třídy. Jak je ale dnes jasné z oněch velice vzdálených událostí, kterým již nemůžeme skutečně porozumět, tak vládnoucí struktura se nevzdává prostě jen proto, že již není potřebná pro systém, který ji vytvořil a kdysi chránil a stimuloval.

Co se týče druhého důvodu, řekl bych, že je potřeba přemýšlet hlouběji. Co se odehrává v pozadí všech pokusů odvrátit nebo zneplatnit disent? Tento jev je mimořádně poučný pro revolucionáře a také politiky, jejichž cíle jsou diametrálně odlišné od našich. Nejprve je překvapivé vidět, jak se zdánlivě mocná politická struktura jako Křesťansko-demokratická strana zhroutila během několika málo měsíců¹. Rovná se to stejně neočekávanému a podivnému zhroucení sovětské politické struktury. Tyto dvě události nejsou přirozeně nepropojeny. Obě se týkají potřeb rozsáhlé restrukturalizace ekonomické moci, odehrávající se ve světovém měřítku. Skutečností je, že nic není tak pevně zakořeněné, aby to mohlo vzdorovat nepředvídatelnému sledu událostí. Tuto nejistotu už všichni máme v krvi. Stala se pozitivním prvkem, který se restrukturalizace snažila uskutečnit pomocí myšlenky, že nic nemůže být zaručeno, pokud v tom nepanuje shoda na základě společných zájmů - přirozeně kontrolovaných vládnoucí třídou - za fiktivní participace všech. Skutečností zůstává, že nejistota se stala součástí nás všech. Znejistuje a zneklidňuje, vyvolává nejzoufalejší dobrodružství, činí lidi obtížněji ovladatelné nebo přinejmenším činí kontrolu

1 Poznámka překladatele: Italská Křesťansko-demokratická strana měla premiéra ve všech vládách v letech 1944-1981. Když v roce 1992 v Miláně skupina soudců zahájila vyšetřovací akci „Čisté ruce“ (Mani pulite), odhalila rozsáhlé případy korupce, týkající se předních postav strany, zejména bývalého trojnásobného premiéra a ministra zahraničí a obrany Giulia Andreottiho. Strana byla nakonec v roce 1994 rozpuštěna a poslední sekretář ji po řadě porážek v regionálních volbách přejmenoval na Italskou lidovou stranu. Andreottiho proces se vlekl až do roku 2003, kdy soud v Palermu byl nucen vyřknout osvobozující rozsudek, ale pouze kvůli promlčení a podle výroku soudu Andreotti pěstoval až do roku 1980 intenzivní kontakty s Mafií, které používal k upevnění politické kariéry v takovém rozsahu, že jeho osobu je možné považovat za součást Mafie.

stejně nejistou jako zbytek reality. Co se týče revolucionářů, tento prvek je pozitivní a má značný význam. Pak se objevuje nenávisť, která může být snadno svedena do reformistické, ale přesto významné dimenze (například požadavků na změnu společenských norem), pokud prokáže značnou schopnost „hnuti“ a oživí staré zlo vůdcovství a reprezentace (například dobří vůdci v čele vzpoury chudých).

Budeme ale muset problém prozkoumat jinde. Je nezbytné uvědomit si podmínky, ovlivňující skutečnost, v níž se pohybujeme, když jednáme, zvláště dnes, kdy se tolik liší od klasických formulek, kdysi vysvětlujících věci deterministickými pojmy.

Jedním z hlavních problémů, před kterým dnes stojí restrukturalizace moci, je nutnost politického managementu přizpůsobit se celosvětovému procesu transformace produkce. Dnes je všem zřejmé, že post-industriální kapitalismus získal globální dimenzi, rozprostírá se podle lokální situace, ale vztahuje ke společné kontrole. Telematická struktura ekonomického a produkčního uspořádání umožňuje, aby dříve pevně oddělené prvky byly spojeny v čase i prostoru. Stala se nástrojem, pokoušejícím se racionalizovat rozdíly v poptávce po práci na světové úrovni. To vykonává značný tlak – který bude i nadále růst – na ekonomickou situaci dnešních vyspělých kapitalistických států. Stará dichotomie vývoj/zaostalost se zhroutila, nebo se co nevidět zhroutí. Přechodná fáze se v polovině 80. let 20. století vyznačovala rozšiřováním koncepce leopardích skvrn v rozvinutých i zaostalých společnostech. Vstup Východní Evropy na šachovnici post-industriálního kapitalismu tyto skvrny zmnohásobil. Takový vývoj zabraňuje zřetelné diferenciaci a způsobuje moci značné komplikace ve vztahu ke kontrole a obnově oblastí, vykazujících vysoké riziko podvrtné činnosti, především velkým metropolím, které se stávají časovanými bombami, k jejichž deaktivacímu kódu nemá nikdo přístup.

V tomto okamžiku se všechny svévolné diskuse o tom, jestli existuje skutečný rozdíl mezi „pravíci“ a „levíci“, stávají směšné. Důkaz, že problém již nemá vztah k mechanismům restrukturalizace poskytuje skutečnost, že opravdová „pravice“ již neexistuje, přinejmenším na institucionální úrovni. Xenofobní a mocenské tužby vládnoucí třídy, přirozeně osekáné o veškerý folklór, kdysi charakterizující výrazy politické reakce, mohou být kontrolovány jakoukoli politickou formací. Ve skutečnosti skinheads dnes vyčnívají nejen kvůli své hlouposti, ale rovněž přijetí zastaralého folklóru, odrážejícího sny několika šilenců. Nedisponují konsenzem velkého počtu lidí, kteří v tomto smyslu nejsou rasisté, pouze vyžadují ochranu před „těmi jinými“ ve formě zaručených pracovních míst, nikoli diskriminačních výroků jako „černoši smrdí“.

Rozbití společnosti, jehož nejviditelnější stránkou je vztah mezi jednotlivcem (nyní prakticky vydaným na milost a nemilost zprostředkujícím skupinám) a komunikačními centry, je následek probíhající transformace výroby. Připoután k pracovišti, což nejméně do začátku 80. let 20. století mohlo vést k osvojení individuálního a třídního uvědomení, jednotlivec je dnes po hlavě vržen do proměnlivého světa. Co bylo kdysi v dálavách, se neustále rychle přibližuje pomocí televize, telefonu a integrované počítačové technologie. Stejně rychle probíhá oddalování toho, co bylo dříve po ruce: sdružování, soudržnost tradičního pracoviště, odborových svazů a továrny, to vše mizí. Spolupracovník se stal pokud ne rovnou nepřitelem, tak cizincem. Rozpad sdružování byl nezbytným předpokladem flexibility a mohlo jej být dosaženo pouze pomocí zrušení absolutní tyranie času a prostoru. Nahrazení ručně psaných dopisů telefonem a nástup systémů informační technologie, pracujících v reálném čase, znamená, že se proměnili také samotní jednotlivci. Jejich vzpomínky se rozpadly, jejich lidské vědomí se rozdělilo na sektory. Nejprve pevné, pak postupně ztrácely soudržnost až do okamžiku prostoupení a vytvoření nově-

ho nahromadění neustále měnících se smyslových vjemů a hodnotových soudů. Minulé hodnoty, uložené vědomosti, umístěné v rozsáhlých databankách, kde mohly žít po celá léta, ale v případě potřeby stále poskytovat přímý zdroj ve smyslu teoretické i praktické znalosti pracovního procesu, zmizely.

Vše, vedoucí k možnosti, aby pracující na troskách starého vybudovali lepší svět, nyní zmizelo. Bylo to rozdupáno zběsilým úprkem zrychlených procedur, eliminací subjektu a objektu jako odlišných a proti sobě stojících prvků protikladného mechanismu, který nicméně vykazoval mnoho perspektiv a životaschopnosti. Místo tohoto mechanismu před námi dnes stojí nadvláda nestálosti. Prostý pohyb něčeho, co dospívá k příjemci i vysílači simultánně, v reálném čase a sjednocuje je v průběžné schopnosti odpovídat na jednoduché, rychlé kódované komunikační impulsy.

Vše tedy bylo přizpůsobeno koncepci absolutní flexibility. Celek produkce, včetně nejtradičnějších neměnných součástí s jejich věžeňskou architekturou, se stal flexibilním. Výrobním linkám vládnou roboti. Sami jsou ovládáni flexibilními programy, dovedně upravujícími příkazy a také produkty vyráběné pomocí těchto řetězců. Co dříve vyžadovalo miliony liber fixních nákladů, se nyní odehrává v reálném čase. Pracující se této flexibilitě museli přizpůsobit. Dnes není od dělníka vyžadována profesionální dovednost, ale schopnost se přizpůsobivě vyrovnat s odlišnými situacemi, zakódovanými v určitém počtu variací a najít v co nejkratší době nejlepší řešení.

Potřeba flexibilních podmínek odsunula tradiční zemědělské a průmyslové sektory do druhořadého postavení a podřídila je sektoru služeb, produkujícímu a řídicímu mechanismy a logiku jejich restrukturalizace. V sektoru služeb má flexibilita přirozeně klíčový význam. Jakkoli se to může zdát podivné, nejsou v něm žádní profesionálové. Všichni jsou specializováni na několik málo rutinních procedur. Stejný přízračný svět, v němž programy, vytvořené pro budoucí projekty, jsou svěřeny telematicce, byl podstatně zredukován: stále méně a méně sofistikovaných programů je schopných vytvořit další a tak dále a tak dále až donekonečna. Důkaz o této všeobecné hlouposti poskytují nesnáze, pociťované matematiky, vstupujícími do světa počítačového programování.

Výrobní podmínky, které jsme nazvali post-industriálními, se rozpíjí jako inkoustová skvrna v průmyslově vyspělých zemích i za jejich hranicemi. Žádné oblasti se nemohou považovat za bezpečné před takovými procesy změny. Nesmíme tedy upadnout do pasti názoru, že tyto analýzy se netýkají jistých „zaostalejších“ oblastí kapitalistického vývoje, což by někoho mohlo přivést k víře, že stále existují určité staré vztahy a nové možnosti boje, což by prospělo pouze nové demokratické moci. Všechno souvisí se vším. Neexistují žádná izolovaná místa, pouze modely nižší intenzity, tj. místa, kde jsou modely „flexibilní“ správy méně zřetelné než jinde.

Restrukturalizace se nemůže spokojit s prostou výměnou těch u moci nebo umožněním pravidelnější výměny složení politické třídy. Bylo nezbytné provést zásadní změny. Zde nacházíme další problém, skrytý v původním. Je možné rozeznat konkrétní vůli, konkrétní okamžik, v němž jsou učiněna rozhodnutí v tomto smyslu? Nemyslím. Nevěřím, že existuje menšina u moci, která je schopná naprogramovat takové změny. Více než cokoli jiného se jedná o problém navzájem se často nevyhnutelně propojujících procesů. Když se odehrály úvodní změny ve výrobě, pouze byly v průmyslu starým známým způsobem aplikovány jisté kybernetické systémy. Plný potenciál této technologie ale ještě nebyl rozpoznán. Při bližším pohledu je patrné, že tato neznámá kvantita se týká veškeré technologie, zvláště vzájemných vztahů, rozvíjejících se mezi

jednotlivými technickými aplikacemi a celkem techniky, kde žádná část není autonomní na zbytku. Nikdo nemohl předpokládat následky takových aplikací na trh práce, tj. něco podobného vzhledem k restrukturalizaci, která se odehrála na začátku osmdesátých let. Byla snížena cena práce, ale programy předčasných odchodů do důchodu a masového propouštění začaly až po dlouhém váhání, protože panovaly obavy z reakce ve formě sociálního boje, navzdory Tarantelliho/Modiglianiho teorému, podle něž taková reakce nenastane v přítomnosti silné vlády. Kapitál by nicméně téměř jistě nebyl schopen takového oživení, pokud by do hry nevstoupily skryté následky naroubování nových technologií na starý systém výroby. Krátce řečeno, jednalo se o řadu příčin a následků, které nemohly být propojeny, ale vytvořily podmínky, které dnes můžeme shrnout v pojmu flexibilita.

Není tedy možné hovořit o projektu, jehož všechny části by byly podrobně popsány. Úpravy provedené mocí jsou vždy přibližné a jdou cestou nejmenšího odporu. Takové pohyby se navíc mohou rozvinout jen do úrovně uskutečnění potenciálu prvků, z nichž se skládají. Dnes musí současná dezintegrace, na které staví nové mocenské struktury, dojít do krajnosti v každém ohledu. Znamená to, že moc nemůže plně expandovat a ponechat přitom asociativní mentalitu a kulturu nedotčenou. Stejně tak nemůže pokračovat za přítomnosti demokratického mechanismu, založeného na starých procesech a hodnotách. Vyžaduje si nové politické formy, odpovídající novým formám výroby a společenského života.

Zhmotňuje se projekt nového druhu demokracie, a to je konečný bod těchto poznámek. Podobně jako všechny mocenské projekty je nezřetelný, ale odvíjí se od již existujících a jasně viditelných potřeb a může být shrnut v několika zásadních bodech.

Hlavním bodem je participace. Arogance staré politické kasty se nehodí do proměnlivých podmínek. Občas je nutné participovat, nikoli aby se politický život (který vždy zůstane duchem v umělém světě) stal skutečným, ale aby se zefektivnily rozhodovací mechanismy moci.

Bezprostřední následek demokratické participace je zrození aktivního občana, který setřásl starý nezáměr a apatii ve vztahu k politice, v níž lidé, považovaní za nadřazené, byli ukryti v labyrintu moci a manipulovali životy podřízených. Politická sféra tak byla otevřena myriádě možných intervencí. Byla institucionalizována dobrovolnická práce. Monopol profesionálních politiků uvolnil cestu svobodné politické iniciativě, v níž je zastupitelský princip přesně omezen podle důvěryhodnosti, dokonce do té míry, že některé ohraničené oblasti jsou kontrolovány zdola. Politika začíná doma. Leták, kdysi nástroj výlučně v rukou aktivní menšiny, je nyní běžně používán k vyjadřování názorů. Tímto způsobem jsou všichni zasaženi iluzí, že přehodnocují způsoby správy veřejných rozpočtů tím, že žijí v rámci a společně s institucemi, spíše než aby se podřizovali jinde učiněným rozhodnutím. Demokracie se tak rozšiřuje a racionalizuje. Prezентuje se jako nejen teoreticky, ale i prakticky rovnostářská pro všechny. Většinový systém již nepůsobí zpětnou vazbou proti těm, kteří jej používají a pluralita ovlivňování věcí činí povědomí o účinných rozhodnutích možné.

Tento nový balíček iluzí vyprodukoval sám sebe téměř spontánně okamžitě, jakmile byly rozloženy staré mechanismy politických subjektů se svými delegáty, charismatickými stranickými vůdci a ústředními výbory a jejich vládnoucími ideologiemi a osvobozeneckými cíli, vyžadujícími přinášení obětí a pokládání životů. Toto vše konečně zmizelo. Co zbylo, je flexibilní objektivní dezintegrace, zřetelná pro každého, kdo chce vidět, vycházející z neustále probíhajícího vývojového procesu: procesu produkce. Existuje více cest jak se na tom podílet. Potřeba sociální spravedlnosti, jeden ze základních cílů hnutí, zcela odsuzujícího starý prohnitý politický svět, se

okamžitě transformovala a nemohlo tomu být jinak, právě do oblasti participace. Zde se jí chopili tvůrci nové ideologie. Jsou to oni, kdo buduje flexibilní ideologii budoucí demokracie. A tato nová dimenze vykáže pozitivní výsledky. Někomu poskytne větší možnosti, jinému je úplně upře. Zaručí legálnost politických procedur veřejné správy, upevní kontrolu, ale způsobí, že to vše bude vyhlížet jako lidmi vytoužená a názorovou pluralitou zaručená samospráva. Začleněním umožní zvýšit bezpečnost, oddělí je od vyloučených, okolo nichž vystaví nepřekonatelnou zeď a předpoví tak nové potřeby, specifické pro vládnoucí třídu a nesrozumitelné pro ovládané. Vyloučené stanoví na základě možné participace a podle její úrovně projeví toleranci. V krajním případě pro ne-participující a nepřizpůsobivé – vyloučené ze všeho – budou stále existovat segregační systémy. Nikoli stará známá vězení, ale nové, provozované lidmi v bílých pláštích.

Toto jsou programy restrukturalizace moci a proměny demokracie. Postavit se proti tomu všemu je součástí fascinujícího a nutného revolučního projektu, který zřejmě ještě musí být narýsován.

Už žádné krize

Současný kapitalismus změnil celou ekonomickou realitu. Starý svět, regulovaný zákony a pevnými pravidly, v němž jsou jednotlivé firmy schopné provádět dlouhodobé programy, se proměnil na svět, zcela zbavený pravidel nebo zákonů, kde společnosti, pokud chtějí přežít, musí v co největší míře rozvinout flexibilitu a přizpůsobivost. Revoluční struktury, včetně anarchistických, byly také kdysi utvářeny v souladu s ideou pevné ekonomické reality. Nyní, když zásadní technologické změny dostaly výrobu do stavu, přibližujícího se chaosu, ptáme se sami sebe, jestli jsou staré revoluční teorie stále platné. Nemyslím si, že můžeme odpovědět kladně.

Letný pohled na staré jistoty

Jednou z věcí, kterým je možné porozumět z několika málo obíhajících a nepříliš zdařilých analýz, je rozdílná role, připisovaná koncepci „ekonomické krize“ v nejširším smyslu slova. Dokonce i v nedávno minulých letech bylo v marxistických kruzích řečeno mnohé na téma „objektivního vývoje krize“ a různých strategií a organizací, zakládajících se na tomto přesvědčení. Nejen, že předvídají revoluční okamžik pravdy tváří v tvář třídnímu nepříteli, ale zacházejí do detailů a spojují strategickou funkci revoluční strany a „vítěznou“ cestu v podobě všeobecného ozbrojeného boje s průběhem krize, o kterém tvrdí, že je objektivně popisován. My nicméně víme, že věci takhle nefungují. Události ale vedly k tomu, že zmíněný politický proud se nakonec začal potácet v úplné nejistotě a nezaslouží si seriózní diskusi. Mohou být shrnuty jako úplný obrat čelem vzad, následující po několika banálních problémech v účetnictví. Věci jim nevycházely (pokud ale vyjdeme z podobné premisy, jak vůbec mohly vyjít?), takže došli k závěru, že objektivní mechanismy „nefungovaly“ jak měly. Jiní skončili u popírání mechanismu jako takového v rámci příklonu ke kolaboraci, což odhalilo, že mentální omezení dneška jsou stejná jako v minulosti, kdy byly zakryty zástěnou sloganů a prefabrikovaných myšlenek.

Komplexnost otázky „krize“

Je známou skutečností, že marxisté upotřebili zmíněnou koncepci také jako určitou formu útěchy. V časech, kdy je konflikt utlumený a srdce bojácná, deterministický vlak přeci jen supí kupředu. Krize pracuje místo revolucionářů, pomalu nahlodává jádro ekonomických a sociálních struktur a připravuje prostor budoucím protikladům. Tímto způsobem aktivista, který revoluční naději obětoval vše, cítí, že má stále pevnou půdu pod nohama, pokračuje v boji a věří, že má spojení, skrytého v samotné podstatě věci.

V protikladnějších časech, kdy se zvyšuje intenzita třídního boje, se determinismus zastavuje, nebo je spíše ukryt v zákulisí, protože již není téměř k ničemu. Je nahrazen oportunistickým voluntarismem, schopným (jak optimisticky doufá), ovládnout iniciativu vzniklého hnutí, náhlé výbuchy ničení a tvořivé, spontánní organizace.

Stranou od těchto hokynářských počtů, kterými se stále zabývají stoupenci zrevidované koncepce moci, ale náš problém stále existuje ve vší celistvosti.

Ve skutečnosti není průběh ekonomického a sociálního procesu homogenní, ať již co se týče podrobností nějaké specifické situace, nebo celku velkých mezinárodních polarit. Období vyděračské nadvlády ekonomiky, konstantní úrovně produkce a stabilnější mezinárodní rovnováhy (politické i ekonomické), se střídají s obdobími, zatíženými protiklady, kdy se zdá, že celý systém dospěl do kritického okamžiku.

Ekonomové často hovoří o „cyklech“, přestože se nikdy neshodli, jak by měly být rozpoznány nebo specifikovány. Můžeme říci, že diskuze o cyklech je jedním z nejvíce do očí bijících aspektů této směšné vědy.

Budou kapitalisté vůbec někdy schopni uspořádat at' již ekonomickou soustavu jako takovou nebo jednotlivé struktury, z nichž se skládá? Odpovědí je rozhodně NE!

Dvojitá chyba

Vše toto neznamená, že krize nezbytně existují, takže můžeme jen prostě čekat, až nás události odnesou k nastalému revolučnímu momentu.

Právě naopak. Podobná „revoluční“ teorie jde ruku v ruce s kapitalistickou teorií plánování (dlouhodobé plánování).

Chyba je v obou případech stejná. Myslelo se, že ekonomické (a sociální) uspořádání je složitý celek, držící pohromadě pomocí komplikovaných vrozených zákonů, které studuje a objasňuje exaktní věda ekonomika a její služka sociologie, což revolucionářům na jedné a kapitalistům na druhé straně umožňovalo přijímat závěry pro stanovení dlouhodobé strategie. Dnes chápeme, že krize neexistují, nikoli proto, že by se svět nacházel v dokonalém pořádku, ale naopak, protože je v úplném nepořádku. Neustále je vydán na pospas turbulencím, které se mohou zvětšovat nebo zmenšovat, ale nemohou být považovány za „krizi“, neboť v žádném případě neodpovídají nějaké „abnormální“ situaci a jsou prostě realitou ekonomického a sociálního uspořádání. Pro kapitalisty dlouhodobé plánování zastaralo na počátku 70. let 20. století. Mohli bychom nicméně říci, že paralelní koncepce „krize“ má stále určitou platnost pro některé revolucionáře. Časová prodleva je jak vidíme značná.

Zdá se mi, že by bylo užitečné prozkoumat změněné ekonomické podmínky - přinejmenším na makroekonomické úrovni - a pokusit se tak porozumět zásadním změnám, odehrávajícím se v revoluční analýze, kdysi pohlízející na „krize“ jako hraniční koncepci, umožňující vhodnější použití nástrojů násilné změny.

Není také pochyb, že většina anarchistické analýzy je založena na pomalém chápání, nezslouženém přejímání a nedobrovolném akceptování. Dlouho se myslelo, že ekonomické analýzy, poskytované marxistickou církví, mohou být používány po jednoduché eliminaci několika premis a posléze i závěru. Už nám to způsobilo opravdu mnoho problémů. Bylo by lépe poohlédnout se po řešení.

Nevěřím, že je možné vůbec nějakým způsobem používat marxistické ideje - kromě toho, pokud bychom je zbavili dialekticky deterministických premis, které je na konci systematicky přeměňují na nestravitelné banality.

Směrem k soužití s nepořádkem

Potřeba přizpůsobit se předpovědím produktivity, založeným na předpokládaném ekonomickém pořádku nebo ekonomických zákonech, činí situaci kapitalistických firem (zakládajících hlavní prvek toho, co nazýváme „kapitálem“) velice riskantní. Tímto způsobem je každá odchylka od předpovědi považována za falešnou a způsobenou neočekávanými situacemi a výsledkem je, že pozornosti uniká pevná, konstantní podstata těchto jevů, o nichž se tvrdilo, že jsou výjimečné. Změny v poptávce, oligopolistická soutěž, korporační obrana trhů, cenové úrovně, změny, náklady, zaměstnanecké normy, podmínky životního prostředí: toto vše již nemůže být

považováno za „rušivé prvky“, protiřečící „jistotám“ té jedné jediné teorie, schválené pro interpretaci reality.

Kapitál byl postaven před překvapení na přímo strategické úrovni. Čelil neustálým změnám předpovědi, což neustále znesnadňovalo přizpůsobení ekonomické realitě. Začalo se šířit podezření, že může existovat možnost, že veškeré ekonomické chování je iracionální. Státní zásahy, zvláště na konci 70. let 20. století, byly nepochybně jedním z aspektů, které mohly přispět k možné rovnováze, ale samy o sobě nestačily. Státní zásahy, zaměřené na omezení negativních stránek „kapitalistické soutěže“, se ukázaly jako příliš soustředěné na institucionální potřebu společenské kontroly. Stát je v podstatě ekonomický podnik, snažící se zredukovat celou ekonomickou (a sociální) realitu na produkci jediného výrobku: sociálního smíru. Kapitál, pohlížející na svůj obraz v pokriveném zrcadle, nastaveném východoevropskými zeměmi, si dobře uvědomuje, že státně-kapitalistická cesta regenerace je ještě větším zlem. Tato cesta zaručuje přetrvání moci, ale příliš narušuje klasické aspekty kapitalismu a domestikuje ho v rámci uzavřených hranic institucionální potřeby kontroly.

Když o tom tedy v podstatě přemýšlíme, tak celá fáze uzpůsobování „státu“ jako oprávněného činitele, která přísně ekonomicky řečeno skončila na začátku osmdesátých let, se rovněž snažila získat podporu (přínejmenším, co se týče vyspělých kapitalistických zemí) největší technologické inovace historie: elektronické. To byl ve skutečnosti nezbytný prvek, aby se příšera i nadále dala udržet na uzdě. Řešení spočívalo v dosažení co největší flexibility v co nejkratší době.

Teoretická snaha

Ekonomové usilovně pracují. Čelí nebezpečí, že zůstanou uzavřeni ve schématu „krize“ a vyhrnuli si rukávy. Nejprve zkritizovali neoklasickou teorii obchodní firmy a pak i tu manažerskou. Snažili se posunovat teorii směrem k dalšímu výzkumu „uniformity“, aby skoncovali s nejistotou, způsobenou převelikým množstvím jevů. Pak byla předložena kritika „krize“, nahlížené jako pasivní přijetí překonatelné anomální situace. Celá sedmdesátá léta byla charakterizována ekonomickým výzkumem, zaměřeným na „negativní“ kritiku nespolehlivosti předpovědí, založených na minulých ekonomických teoriích (jak neoklasické, tak manažerské, není mezi tím žádný rozdíl).

Nakonec na počátku osmdesátých let začala být „nestabilita“ a relativní komplexnost jevů rozpoznávána jako vrozená ekonomické soustavě a myšlenka přítomnosti protikladných sil, které mohou být uspořádány, byla nadobro odložena.

Ekonomové dnes hovoří o „nepřizpůsobitelnosti“. Určitá situace - v krátkodobém nebo ve více krátkodobém měřítku - se stává firmě srozumitelnou, pokud se na ekonomickou realitu pohlíží jako na celek, bez jakéhokoli centra nebo přirozené schopnosti nastolit řád, ale jako množství sil, jednajících na základě rozhodnutí, o nichž se nemůžeme vždy vyjádřit jako „racionálních“.

Odpověď, se kterou přišla ekonomická teorie, aby vyřešila tento problém, byla jasná. Kapitalistická firma se může takové situaci postavit jen tehdy, když co nejvíce rozvine flexibilitu. Nejde o „novou“ situaci, ale „nový“ způsob pohledu na svět. Firma musí být flexibilní co se týče rozhodování, organizace výroby a schopnosti se celkově přizpůsobit současným změnám.

Firmy se tedy decentralizují, výrobní procesy již nejsou pevně dané a anomálie se stává pravidelnou. Do ustaveného kánonu „ekonomických zákonů“ je uveden chaos.

Chaos ve skutečnosti stále zůstává čím je. Co se změnilo, jsou způsoby, jak na něj pohlížet. Kapitalista se učí, jak bestii nasadit ohlávku. Nikdy si příliš nebral ohledy a měl pro strach uděláno, tím více dnes. Už nezbyli žádní veleknězi ekonomie, aby mu zazpívali uklidňující ukolébavku. Pokud chce přežít, musí tak učinit v krátkodobém horizontu. Ve středně- a dlouhodobém výhledu stále častěji přichází ke slovu drancování a násilí. Velké plánované projekty, často na sociálním poli, které rezonují mazáním medu kolem úst, byly nadobro dány k ledu. Ekonomické teorie minulosti dospívají ke konci. Neoklasický model, teoreticky vyjadřovaný racionálními ekonomickými křivkami, které se protínaly a nacházely přirozenou rovnováhu trhu, byl opuštěn. To samé se týká manažerské teorie, spočívající výlučně na stabilitě a plánovací schopnosti firmy.

Tyto pozůstatky minulosti byly opuštěny ve prospěch koncepce postupu pomocí „pokusu a omylu“, která dnes byla zcela převzata kybernetikou. Tyto pokusy jsou samozřejmě možné pouze pokud se firma stala značně flexibilní a schopná je dostatečně kontrolovat. Nová situace jasně představuje problém jak by měla firma jednat, pokud stojí před neschopností kontrolovat externí a dokonce i některé vnitřní proměnné. „Politické“ složky firmy, technostuktura, definovaná „levicovými“ americkými ekonomy sedmdesátých let, se stala nejistým prvkem. Na úrovni makroanalýzy zvláště stát a jeho vliv na ekonomiku ztratil důraz, vykazovaný v předchozích hypotézách. Na úrovni mikroanalýzy jednotlivé firmy ztratily strategickou plánovací schopnost.

Nová realita je tedy charakterizována uvedením vnější nestability do samotné firmy, ukončením stabilních vztahů mezi firmami, změnami regulačních funkcí státu (klade se větší důraz na udržování konsenzu) a opuštěním pevných procedur ve firmě, kde mizí tradiční kapitalistická koncepce akumulace a kvantitativní růst produkce.

Nové metody jsou v podstatě založeny na zrychleném rozhodovacím procesu a mnoha možnostech jak substituovat výrobní prostředky. Tímto způsobem se podstatně proměňují manažerské aspekty firmy. Věda o ekonomickém rozhodování jednou provždy zmizela a je nahrazována praktikou (nebo „uměním“, pokud chcete) empirických, eklektických diskusí, dovedně a nestoudně zaměřenou na okamžitý zisk.

Ekonomové zpracovávají teorie neočekávaných případů, teorii okolností, týkajících se vztahu firmy ke konkrétní externí situaci. Nemůže to být svěřeno ekonomickým kalkulacím, založeným na ekonomických zákonech, ale pouze úvahám ve značně krátkodobém horizontu, založeným na empirických rozvahách, což je plod nedávných zkušeností, rovněž osvobozených od teorií, založených na dlouhodobých předpovědích.

Neokapitalistické sny se neustále hroubí a s nimi také prototyp velké továrny, jejíž doba již minula. Ozřejmuje se, že analýza, založená na pevné organizační koncepci, brání schopnosti vidět ekonomickou realitu takovou, jaká je, což ústí v nedostatečné výrobní schopnosti.

Pokud chceme porozumět probíhajícím změnám, musíme nezbytně obrátit pozornost k několika základním bodům staré ekonomické analýzy. Například produkční křivka finálního produktu, nákladová křivka vztažená k procesům, které ji vytvářejí, koncentrace (ať již co se týče jednotlivých společností nebo oligopolistických odvětvových skupin), velikost firmy; myšlenka, že malá firma představuje zaostalou součást ekonomiky, funkce státních investic, existence pokročilých skupinek investorů schopných na technologické úrovni ovlivnit ekonomiku jako celek: to vše jsou některé z klasických bodů tradičního pohledu. Postupně mizí. Učiněný závěr je ten, že není možné vypracovat všeobecnou teorii, ale pouze určitá přiblížení, schopná omezit škodlivé kontrasty mezi externí realitou a firmou.

Z tohoto unikátního tavicího kotle se vynořuje „nová“ firma.

Tato firma již není centralizovaná a neslouží jako odkaz na opačném pólu co se týče externích funkcí a zájmů. Výzkum, výroba, komerční distribuce, státní poptávka (nucený neustálý růst), hledání nových surovin, rozšiřování vlastnických práv, nárůst politické moci apod. - to všechno kdysi byly prvky plánování, založeného na „centrálním“ pozitivismu továrny. Továrna již nesměřuje k dimenzi neustálé expanze, ani se nepovažuje za celistvou jednotku. Stále se vyvíjí, ale odlišným způsobem.

Je důležité porozumět této koncepci. „Nový růst“ je založen výlučně na vztazích, které továrna udržuje s vnějším světem. Dohody a projekty rostou v souladu se společným jazykem a kódem. Týká se to nejen dalších podniků (omezením jsou jen přirozené hranice), ale prostředí jako takového, pokročilé technologie a vědeckého výzkumu. Tento nový systém (v jehož čele stojí Japonsko, daleko před USA) se mění z uzavřeného systému do situačního systému, nebo, jak je nazýván „systémem země“. Tento situační systém poskytuje technologie, pracovní profesionalitu, služby, schopnosti překonat a zlepšit legální infrastrukturu stejně jako materiální, sociální a ideologické chování. Jinými slovy: produkuje celé vhodné prostředí. Nikoli staré prostředí, k němuž se stará firma vztahovala ve snaze zredukovat jeho potřebu řádu, ale přepracované prostředí, které bylo vytvořeno, aby vyhovovalo nové koncepci rozvoje firmy.

Tuto koncepci bychom měli mít na mysli, když hovoříme o „rozbití“ továrny. Není to jedna konkrétní situace, rozdrobená jako vše okolo ve své komplexitě. V prvé řadě byla umožněna přítomností elektronické technologie, která zrušila omezení prostoru a následně také času. Moderní firma pracuje v reálném čase a již nepotřebuje sklady a přesné soupisy komponentů. Již nepotřebuje, aby produkční jednotky byly na dlouhou dobu uspořádány určitým způsobem. Dokonce již nepotřebuje masivní investice, aby změnila produkční linky. Její flexibilita je taková, že roste exponenciálně, zvláště poté, co vyřešila klíčový problém pracovní síly a fantom sociálního boje, který ji doprovázel, se rozplynul.

Nadnárodní korporace, jak jsme jí znali z minulosti, se rovněž změnila. Velké soběstačné kolosy již neexistují. Již neexistuje centrum, schopné vnutit státu svoji představu vývoje. Nová nadnárodní korporace je propojena s prostředím, v němž dochází k interakcím a snaží se využít vnější podmínky pro dosažení zisku. Již neovládá technologické kruhy ani nekontroluje trh. Žádná firma, ať už je jakkoli velká, nemůže kontrolovat technologický vývoj a rozhodovat o tom, jestli právě dnes bude či nebude aplikován. Nadnárodní korporace směřuje k tomu, že se stane kolektivní mimo-národní záležitostí. Transformuje se do rozsáhlého komplexu navzájem se doplňujících firem, spojených podmínkami produkční technologie a individuální schopností vykořisťovat.

Revolucionáři

Přestože jsme poskytli pouhý náčrt, je pro revolucionáře nezbytně zajímavý. Pokud „konec krizí“ znamená, že kapitalismus přežívá pomocí přizpůsobení ekonomické realitě, chápané jako chaos, nemůžeme hovořit o naprogramování, předvídatelnosti a ekonomických „zákonech“. Nemůžeme hovořit o „krizích“ a mít na mysli situace, které se odehrají v náš prospěch.

Nemůžeme dokonce ani přemýšlet o třídním boji jako o něčem se střídavými fázemi. Samozřejmě, střet není v časové ose „konstantní“, tj. objevují se chvíle větší či menší intenzity, ale spíše je to otázka kvalitativních a kvantitativních změn, které nemohou být deterministicky vystopovány k jednoduchým ekonomickým příčinám. V základech třídního boje leží nezměrný

propletenec sociálních vztahů. Žádná analýza nám nemůže poskytnout pravítko, kterým změříme očekávání nebo oprávněnost jednání. Čas je vždy zralý pro útok, dokonce i když by se jeho následky mohly přirozeně podstatně lišit.

V tomto smyslu musíme přemýšlet o možnostech revoluční organizace, odpovídající realitě třídní srážky v její dnešní podobě.

Organizační strukturování minulosti - od strany až k federované skupině, od odborového hnutí až k radám pracujících - víceméně odpovídalo ideji ekonomické reality, pohlížející na kapitalistický podnik jako na centrum, soustředění moci a schopnosti vykořisťovat.

Myslelo se, že logickým způsobem, jak se tomu postavit, je rovnocenně monolitická struktura (odborový svaz, strana, federace). Dokonce ale i v minulosti, kdy lidé přísahali na bibli věčných ekonomických zákonů, byla produkční realita ve skutečnosti chaotická a pokud jsme k ní přistoupili špatným způsobem, klepla nás přes prsty. Na celou koncepci „ekonomických cyklů“ a „krizí“ bychom možná měli pohlížet v tomto světle.

Existují tedy změny v realitě produkce, ale především zde máme odlišný způsob pohledu na tuto realitu. Znovu tedy nastává čas na rozvinutí odlišného způsobu pohledu na tuto realitu z revoluční perspektivy. Znovu říkám, že zvláště se to týká anarchistů, kterým nikdy nechyběla radikální kritika, zejména pokud jsme se stavěli proti monolitickým a kvantitativním koncepcím anarchosyndikalismu a kvazipolitickému stranickému bláznění velkých anarchistických federací.

Odlišná organizační struktura je většinou stále jen předmětem přemýšlení a zakládání, ale zcela jistě nemusí být objevována od nuly. Jakýkoli pokus poskytnout umělé dýchání mrtvolám starých organizačních procesů by měl obsahovat ozřejnění, jak se budou stavět vzhledem k ekonomické (a sociální) realitě, které se snáze porozumí pomocí indeterminismu a zcela jistě nikoli pomocí pevných ekonomických zákonů. Pokaždé, když se snaží o takové vysvětlení, revoluční organizační návrhy se rozjedou připoutány k obrazům minulosti (stranám, federacím, skupinám, syndikalismu apod.) a uvědomíme si, jak je obvyklá koncepce ekonomické reality spojená s tvrzením, že existují víceméně pevné zákony. Pokud jsou tyto zákony vzaty za bernou minci nebo jsou bojácně skryty mezi řádky, do popředí vystoupí víra v ekonomické cykly „krizí“. Tato víra se stejně jako každá jiná stane velice pohodlnou v těžkých časech.

Tím, že podrobíme ekonomické modely minulosti radikální kritice, můžeme vrhnout stín pochybností na současné (navíc vrávorající) přesvědčení týkající se organizačních struktur obecně revolučního hnutí a zvláště pak toho anarchistického.

Jak ale víme, revolucionáři mají tendenci být konzervativnější než konzervativci.

Továrna a kvalita

Boj o kvalitu produkce, odraz staré ideologie boje o kvalitu života, je zaměřena na dobytí širokých oblastí trhu pomocí navrhování továrních systémů, které byly kdysi považovány za futuristické

Přestože je to vše zjevně zacíleno na získání nových „zákazníků“, skrývají se zde další - možná mnohé další - docela zajímavé aspekty.

Především boj o kvalitu v určité míře existuje neustále, protože v továrnách vždy existovala kontrola kvality. Jde jen o to, že management si uvědomil, že počítačová kontrola konečného výrobku je nejen nákladná, ale i nesmyslná, protože se zaměřuje na stanovení nedostatku kvality a na trh umisťuje upadlé a často nepřijatelné produkty.

Posun směrem ke kontrolované kvalitě, skutečná revoluce v restrukturalizaci, mnohem dalekosáhlejší, než by se na první pohled zdálo, by nebyla možná v rámci systému starých výrobních linek, kde jednotliví pracující museli respektovat čas podle starého tayloristického modelu. Starý systém byl založen na zrychlování pracovního tempa a zvyšování produkce, zatímco kvalita byla pouze okrajovým aspektem technické stránky produkce, společně se surovinami, použitím strojů, omezením odpadu atd.

Nástup robotizovaných výrobních jednotek místo starých pásových linek rovněž změnil situaci pro těch několik málo pracujících, kteří zbyli a starají se o neautomatizované aspekty dokončování produktu. Tato pracovní síla byla nyní zatažena do paternalistické ideologie, která začala v Americe a rozvinula se do nejextrémnějších důsledků v japonském průmyslu.

Toto zlepšení je založeno na futuristických technikách, které používalo Volvo již od počátku 70. let 20. století, jako jsou například takzvané produkční ostrůvky. Pracující byl pokládán za dodavatele hypotetickému klientovi v rámci stejné továrny. Například dělník přidělený k montáži otevírání dveří automobilu mohl být pokládán za dodavatele pro dělníka, montujícího celé dveře. Ten je obratem pokládán za dodavatele pro kontrolora montáže karosérie a tak dále až k poslednímu klientovi - nikoli kupci automobilu, ale šéfovi výrobní jednotky, který kontroluje finální produkt. V každém bodě je na každého dělníka vykonáván nátlak pomocí pobídek a odměn, aby odhaloval jakékoli defekty. Když tedy kdokoli montující otevírání dveří nechá projít závadový kus, je udán kolegou z montáže celých dveří, pokud si povšimne, že otevírání nefunguje správně. To je provedeno umístěním žluté karty na dveře. Nevede to k sankcím, protože ty by se setkaly se skutečným odporem, neboť ne všichni jsou ochotni fungovat jako udavači. Dělníkovo upozornění se týká pouze kliky u dveří, není osobně zaměřeno na jakéhokoli pracujícího. Je to jakoby si klient stěžoval u manažera, jakoby si dělníci v továrně navzájem dodávali a odebírali od sebe zboží. Žluté karty jsou diskutovány na setkáních v jednotlivých dílnách, kde se hovoří o příčinách technických defektů a nalézají se řešení.

Můžeme nastínit několik úvah, týkajících se této interní kolaborace, která je požadována na staré pracující třídě.

Především, přestože se jedná o ideu, která má docela blízko k podílu na správě, je mnohem bezpečnější, protože vzdaluje pracující od roviny rozhodování a na všech úrovních produkce je umisťuje do vzájemně konfliktních vztahů, což odvrací jakékoli pomyšlení na samosprávu a eliminuje možnost nárůstu třídního uvědomění.

Zadruhé iniciativy, které nejsou omezeny na výrobní linku, ale prostupují celý nový způsob pohled na výrobní uspořádání (takže rovněž administrativu, výzkum, mzdy apod.), byly

umožněny počítačovou technologií, která přesunula všechny úkoly stále spojované s výrobním tempem a tedy časem, na úplně automatizované procesy, tj. těm, které jsou vykonávány roboty.

Nakonec by měly být zdůrazněny následky takového postupu: třídní dezintegrace na pracovišti, umělá soutěž v kvalitě, profesionální soutěživost, která v sobě nemá nic reálného, protože obsahuje vlastní omezení možného zásahu do věcí; dále snížený zájem klást požadavky prostřednictvím odborů a zmizení jakékoli pokročilejší konfliktnosti, kterou byly odbory často nuceny tolerovat a řídit.

Prospěch pro kapitál je značný a různorodý: obejde se bez výstupní kontroly, dosáhne vyšší kvality vedoucí k vyšší konkurenceschopnosti na trhu, omezení nákladů a ovládnutí třídního konfliktu tím, že ho nasměruje k prostému tržnímu soupeření.

Proti všem těmto nástrojům jsou odbory bezbranné.

Racionalizovaná produkce

Jedním z hlavních rysů dnešní továrny je selhání dosáhnout naprosté automatizace kvůli nedostatku perspektivy nebo chcete-li, aspirace na masovou produkci. Skutečností je, že historické setkání počítačem řízené výroby a tradičního fixního modelu (pevné a částečně robotizované výrobní linky) nevedlo k úplné automatizaci, a to nikoli kvůli technickým příčinám, ale problémům ekonomické povahy a s nimi spojeným tržním podmínkám. Použití technologií, které zaujaly místo manuální práce, ještě nedošlo naplnění. Ve skutečnosti se v tomto ohledu neustále otevírají nové výhledy. Co bylo překonáno a ve smyslu maximálního zisku se stalo zbytečným, je strategie masové produkce.

Flexibilita, zaručená počítačovou technologií, která se zvýšila během vzestupné fáze post-industriální transformace, vedla k takovým zásadním změnám v jisté části struktury trhu a poptávky, že učinila jakoukoli perspektivu úplné automatizace nesmyslnou. Místo toho se do říše trhu posunula flexibilita a racionalizovaná produkce a vytvořila množství nových pohledů na poptávku, která se stala diverzifikovaná v takové míře, jaká byla až do nedávné doby zcela nemyšlitelná.

Nyní, jak je snadné zjistit ze svědectví některých velkých průmyslových akcionářů, automatizace vytváří náklady, které se rychle stávají neekonomickými. Nastoupit znovu cestu totální automatizace by je donutila pouze perspektiva mohutných sociálních otřesů.

Z tohoto důvodu výrobní náklady již nejsou stlačovány pouze pomocí snižování nákladů práce, jak se stalo během posledních dvanácti let pomocí téměř naprostého nahrazení pracujícího počítačovou technologií, ale rovněž uváženějším managementem takzvané nadprodukce. Krátce řečeno bezohledná analýza plýtvání, hlavně z produkčního hlediska. Znovu je tak na výrobce z masa a kostí vykonáván nátlak a je úplně převráceno tvrzení, že počítačová technologie odstraní všechno utrpení a vykořisťování, které vždy charakterizovalo námezdní práci.

Novým cílem racionalizované produkce, založené na flexibilitě a zaručeném produktivním potenciálu, je tedy omezit plýtvání. Náklady jdou téměř výlučně na vrub výrobců. Ve skutečnosti matematická analýza složitých systémů – kterou velké společnosti už nějakou dobu používají – může snadno vyřešit technické problémy, například jak zkombinovat suroviny a výrobní nástroje. Řešení těchto problémů ale stále bude marginální vzhledem k produkci jako celku, pokud ovšem nebude jako dnes schopné kontrolovat výrobní tempo. Do módy znovu přichází staromódní taylorismus, přefiltrovaný novými psychologickými a informačními teoriemi, flexibilitou komponent a myriádou malých výrobců, kteří jej podporují. Práce ve smyslu času je tedy základem jednotkou této nové produkce: její kontrola a zamezení plýtvání (ale bez nějakého hloupého přehánění) je nezbytným spojením starého a nového výrobního modelu.

Nové formy kontroly mají invazivní podstatu, tj. snaží se pronikat myslí jednotlivého výrobce a vytvářet reálné psychologické podmínky, nahrazující externí kontrolu, prosazovanou pomocí přísných výrobních tabulek. Jejich místo pomalu zaujímá sebe-kontrola a vlastní rozepisování pracovních hodin a pracovního tempa, ovšem v konečném smyslu o tom stále rozhoduje management produkčních jednotek. Tato rozhodnutí ale mohou také vzejít z demokratických diskusí zdola, od jednotlivých pracujících z různých produkčních jednotek, aby proces sebekontroly zakořenil ještě hlouběji.

V tomto ohledu se hovoří o vyvolávání svého druhu „adaptivní synchronizace“, nikoli navždy, ale periodicky nebo jednorázově implementované pro různé kampaně nebo výrobní

linky. Cílem je vytvořit soulad zájmů pracujících a šéfů, nejen v technické sféře produkce, ale také nepřímo, v tržní sféře.

Ve skutečnosti je to právě trh, co spojuje tyto dvě tendence do nové flexibilní formy produkce. Stará továrna na sebe pohlížela jako na centrum světa produkce, byla pevným prvkem, od něhož se odvozovalo vytváření další spotřebitelské poptávky a její uspokojování. To vyprodukovalo ideologii, pohlížející na pracujícího jako ústřední postavu, řízenou stranickými vůdci a zacílenou na zorganizování osudu proletariátu a celého továrního systému. Zmizení této perspektivy nemůže být dnes zřejmější, ne až tak kvůli zhroucení reálného socialismu, ale právě kvůli změnám, o nichž hovoříme. Již neexistuje žádná propast mezi rigiditou produkce a chaotickou flexibilitou a nepředvídatelností trhu. Oba aspekty byly spojeny pod společným jmenovatelem variability a racionalizace. Cestou, jak ovlivnit konzumerismus a zároveň jej předvídat a vytvářet, je vrátit se zpět do chaosu trhu a přijatelné úrovně flexibility. Starý pevný svět produkce se zároveň posouvá směrem k nové racionalizované verzi. Oba se setkávají v této nové dimenzi, kde bude vybudována budoucí ekonomická a sociální moc.

Malý člověk v Singapuru

Barings je malá komerční banka z Londýna. Dostala se na titulní strany po celém světě kvůli kolapsu, zaviněnému katastrofálními operacemi, provedenými na tokijské burze jedním ze zaměstnanců, Nickem Leesonem, agentem singapurské pobočky.²

Zprávy by nepřitáhly příliš mnoho pozornosti, pokud by do hry nevstoupila amatérská, folkloristická kvalita bulvární žurnalistiky, podávající zprávy o jistých ekonomických událostech, které omezuje téměř na beletrii z okruhu mocných byznysmenských rodin, velkých peněz a průmyslu.

Co se ale skutečně stalo? Případ poukazuje na spekulativní mentalitu, rozšiřující se nejen mezi malými bankami, které jsou zvyklé pohybovat se jako neřízená torpéda ve stále rozbouřenějším moři principů mezinárodních burz, ale rovněž mezi obry v daném odvětví. Šance dosáhnout obrovských zisků zasahuje nejen schopnost jednotlivce riskovat a chovat se dobrodružně, ale může ovlivnit i projekty těch nejbystřejších a nejrozumnějších bankéřů.

Lidé jsou Leeson nejsou ničím výjimeční. Jsou něco málo více než řadoví zaměstnanci, fungující jako prostředníci na burze. Předávají příkazy pro nákup i prodej v hájemství směny a hodnoty. Výsledné plynutí fiktivních peněz, které mohou být kdykoli proměněny na hotovost během periodických vyúčtování prodaných a nakoupených položek, vede k neomezenému růstu obchodovaných částek. Komputelizace nákupu a prodeje navíc umožnila dříve nepředstavitelně rychlé změny.

To vedlo k různým následkům. Uvážíme dva z těch důležitějších. Podobné spekulace umožňují udržovat rovnováhu na mezinárodním trhu v rámci určitých hranic (přinejmenším co se týče hlavních burz). To gigantům světové ekonomiky poskytuje čas a možnost ztlumit údery, které si navzájem zasazují během dobývání trhů, pátrání po lepších objednávkách, výběrech programů a výrobních linek a důležitosti nových výrobků a nových idejí konzumerismu. Zatímco v minulosti strategie jednotlivých nadnárodních korporací vzhledem k riziku zhroucení burzy byly diskrétnější a opatrnější, dnes se staly agresivnější. Bezvýznamné nicky jako Leeson pracují jako otroci uzavření ve zlatých klecích, aby vůbec umožnili tuto telematickou realitu.

Zadruhé, banky jsou dnes bezprecedentně důležité. Nejsou už pouhými pokladníky, ale staly se samy ekonomickými činiteli. Znamená to že operují samy za sebe a realizují projekty ovládnutí stále většího podílu finančního trhu. Nakonec je v sázce čím dál tím více a více (například takzvané „by-products“, tj. spekulace na trendy indexů různých světových burz), kde již neexistuje jakýkoli vztah s realitou, třebaže nejasnou, jednotlivých firem.

2 Poznámka překladatele: Nick Leeson byl obchodník s tzv. deriváty na singapurské burze (SIMEX), který neautorizovanými spekulacemi v letech 1992-1995 způsobil pád jednoho z tradičních britských finančních ústavů Barings Bank (zal. 1762). Dne 17. ledna 1995 došlo k masivnímu zemětřesení s epicentrem v japonském Kobe, na což asijské finanční trhy reagovaly prudkým poklesem. Leeson zahájil svoji poslední rozsáhlou spekulaci na prudké obnovení růstu japonské burzy Nikkei, k čemuž nedošlo. Dne 23. února 1995 Lesson uprchl poté, co nebylo možné dále skrývat přímou ztrátu v hodnotě asi 827 milionů liber (dvojnásobek obchodního kapitálu Barings). Banka nebyla schopna tuto sumu a dalších 100 milionů liber následných škod uhradit, 26. února byla prohlášena za insolventní a zkrachovala. Leeson byl dopaden, v Singapuru odsouzen na 6 a půl roku vězení, ale na svobodu se dostal již v roce 1999. Napsal knihu *Rogue Trader: How I Brought Down Barings Bank and Shook the Financial World* a v současnosti je ředitelem irského fotbalového klubu Galway United. Barings Bank byla odkoupena za 1 libru holandskou ING Bank. V roce 1999 na motivy Leesonova příběhu Hollywood natočil film „Rogue Trader“ s Ewanem McGregorem v hlavní roli.

Na konci je přirozeně nutné zaplatit cenu za zhroucení jednotlivé banky a krytí, poskytnuté dalšími, přivolanými na pomoc.

Nechávám na vás, abyste uhodli, kdo jí zaplatí.

Etická banka

Banka, zaručující, že bude s penězi zacházet eticky, jinými slovy, že bude působit v rámci globálního projektu spravedlnosti, solidarity, autonomie a nenásilí.³

Je něco takového možné? Někteří lidé tomu věří a věnují čas podobným iniciativám, například zakládání bank, které jsou podle nich schopné působit na ekonomickém poli se sociálním uvědoměním a podle určitých solidárních kritérií spíše uspokojovat fyzické, kulturní, emoční a spirituální potřeby, než jednoduše vytvářet zisk, což pohání komerční banky.

Tyto etické banky si nestanoví zisk jako svůj cíl, ale mají sociální cíl v tom, že chtějí zabránit marginalizaci a upřednostňovat kooperaci vyspělých kapitalistických společností s těmi, které se nacházejí výrazně níže. Jednoduše řečeno chtějí vytvořit harmonii mezi etikou, politikou a ekonomikou. Diskuse o takových iniciativách, které na sebe pohlížejí jako na samosprávné, si zasluhují hlubší zkoumání. Zde se omezíme na vyslovení několika poznámek.

Není možné „separovat“ jeden sektor ekonomiky a řídit jej odlišně od ostatních. Nikdo nemůže vážně věřit, že je možné vstoupit do světa financí a držet se přísně od finančního systému jako celku. To je nemožné od okamžiku, kdy zajdeme za hranice slov, tj. okamžitě, jakmile se banka a alternativní síť stanou odkazem na nabídku peněz. Fascinace myšlenkou alternativního kreditu se vrací k pokusům realizovat Proudhonovy myšlenky, které se neodvítly od etického postoje, ale jako nástroj boje proti všeprostupující moci kapitalismu. Etický problém ekonomického managementu – nejen financí, ale ekonomiky jako celku – zkoumali ekonomové katolické školy, Toniolo a pak Vito a Parillo⁴, který jako poslední problém zpracoval způsobem, přijatelným pro kapitál. Ve skutečnosti se římskokatolická církev se vši obezřetností problémem ne-jednou zabývala.

Jsme přesvědčeni, že není možné nic jako „etický“ management peněz, stejně jako není možné stavět se kapitálu a ekonomice jako takové způsobem, který protirečí sám sobě.

Postačí přečíst si seznam zásad, které jsou samotnými stoupenci takových projektů definovány jako „eticko-politické“, abychom pochopili, co máme na mysli:

- 1) Moje peníze musí být prostým nástrojem, nikoli zdrojem zisku.
- 2) Moje peníze nesmí sloužit k financování obchodu se zbraněmi.
- 3) Moje peníze nesmí být spojovány s „migrujícím“ kapitálem.
- 4) Moje peníze nesmí podporovat diktatury.
- 5) Moje peníze nesmí spekulovat na chudobu.
- 6) Moje peníze nesmí podporovat aktivity, zahrnující praní špinavých peněz, pocházejících z ilegální činnosti.

3 Poznámka překladatele: Ačkoli se tato iluze může zdát skutečně šílená, ve světě existuje řada „etických bank“, podílejících se například na financování různých nevládních organizací. Vzhledem k tomu, jakou stabilizační roli hrají NGO v současné „nové demokracii“, jedná se skutečně o další z alternativních metod, jak zachovat status quo. Příkladem jsou Cooperative Bank (Kanada), Citizens Bank (Velká Británie) nebo Vancity & Citizens Bank (Kanada). Poslední z nich má motto „Moje peníze, můj byznys, moje komunita“. Dokonalá útěcha pro filantropickou buržoazii.

4 Poznámka překladatele: Giuseppe Toniolo (1845-1918) byl významný italský katolický ekonom a sociolog, ideolog křesťansko-sociální doktríny. Největší soukromá a také katolická univerzita na světě Università Cattolica del Sacro Cuore z Milána, založená r. 1921, po Toniolovi pojmenovala svůj institut ekonomických studií.

To je vše velice hezké, dokud „moje peníze“ zůstávají „moje“ a dokud mi přinášejí dostatečný úrok.

Věříte snad, že můžeme kapitalismus „polidštit“ a zesamosprávnit?

Já určitě nikoli.

Nezaměstnanost v Itálii - proč všechno neexploduje?

Často se tážeme sami sebe, proč v situaci, jako je dnešní, nikdo nejedná. Proč se tak mnoho nezaměstnaných nevzbouří? Jak se ekonomickému a státnímu systému daří vyvolávat zdání, že všechno jde samo sebou? Pokusíme se odpovědět na některé z těchto otázek. V tomto procesu se ozřejmí jak potřebujeme „zajít za ekonomiku“ v omezeném smyslu slova, pokud chceme pochopit, jak dnes funguje vykořisťování.

Současná nezaměstnanost v Itálii

Dostupná data odkazují na rok 1987 a mohou být shrnuta v termínech dvou tendencí: více zaměstnání v terciárním sektoru (služby) a podstatný úpadek v průmyslovém sektoru, zvláště co se týče velkých podniků.

Podíváme se na změny, které se odehrály ve výrobě během několika posledních let a výsledných modifikací nejen co se týče revolučních očekávání, ale také související praxe, která měla být implementována.

Bylo vypočítáno, že dnes se v Itálii nachází více než 3 miliony nezaměstnaných. V průmyslovém sektoru se v letech 1977-1987 počet pracujících zmenšil o 900.000, což průmyslu umožnilo obnovit ztracené zisky. Po původním pádu v letech 1977-1980 vzrostl zisk velkých společností od 674 bilionů lir z roku 1980 až k 8.000 bilionům lir v roce 1987. V italském průmyslovém sektoru, kde došlo k nejhlubšímu úpadku, od roku 1980 produktivita stoupla o 21%, zatímco snížení počtu pracovních míst bylo na úrovni 16%. To mimo vši pochybnost demonstruje, že nezaměstnanost v Itálii je způsobena hlavně neschopností výrobního sektoru poskytnout práci. Velký průmysl podstoupil restrukturalizaci, což vyústilo v drastické zredukování pracovní síly. Bod obratu nastal počátkem 80. let. Ukázalo se, že krátkodobé programy nestačí a je potřebná masivní restrukturalizace, stranou od starých a nevýhodných zásahů fixního kapitálu. Třídní konflikt byl tehdy utlumený. Stát v reakci na návrhy kapitálu použil všechny dostupné prostředky, od nyní kolaborantských odborů (přinejlepším omezených na ústupové boje), až ke strašení fenoménem „terorismu“. Výrobní krize v osmdesátých letech vedla k pouze částečnému využívání továrních kapacit, po čemž následovala revize nákladu na práci: masové propouštění, předčasné penze, uchylování se k odstávkám výroby a částečným úvazkům. Tento jev byl zrcadlovým obrazem růstu mezd a redukce produktivity v sedmdesátých letech. Kapitalisté dali na srozuměnou, že člověk mohl získat zaměstnání jen tehdy, pokud prošel počáteční fází nezaměstnanosti.

Do té doby kapitalisté, neschopni dotknout se extrémně pevné ceny práce, mohli upravovat ceny pouze ve sféře toho, co je známo jako „technická otázka“. Nyní se pomocí kolaborace odborů a komunistické strany snížila cena práce. Inflace se snižovala, produktivita rostla a bojovnost pracujících je nevidaně nízká. Pracující třída se rozkládá.

Způsoby jak věci zastavit

Ve státě, který tvrdí, že má „sociální“ konotace, síly, které by teoreticky měly bránit zájmy pracujících, se starají o zájmy kapitálu. Stalo se běžným hledat pro vyloučené z pracovního procesu nějaká alternativní řešení. Tohoto řekněme institucionálního úkolu se ujaly odbory. Stát se chce vyhnout nepořádku, kapitál se chce vyhnout poklesu poptávky. Tentokrát ale státní investice nesměřují do velkých pevných výrobních závodů, které sloužily jako zájmová místa pro

doprovodné aktivity. Toto období nadobro skončilo. Nyní se investice přesouvají do nastupujícího sektoru služeb, schopného absorbovat více pracovní síly. I zde zájmy souzní: kapitál potřebuje služby, aby restrukturalizoval primární sektor, stát slouží jako regulátor a odbory pohlížejí na řešení jako blízké své institucionální úloze. Výsledkem je posílení velkých firem pomocí nižších pevných nákladů a větší flexibility, oslabení pracující třídy, která dosáhla bodu dezintegrace, naprosto nepředstavitelné před několika lety a transformace role státu - nyní se posouvajícího do pozice přímého kontraktora, již se neomezujícího na roli prostého regulátora napětí.

Řešením jako takovým byla podpora poptávky, přinejmenším ve střednědobém rozsahu (odstávky), zvládnutí inflace pomocí snížení úrovně reálných mezd a posílení politické role státu (silnější a stabilnější vlády). Tento velice komplexní mechanismus byl uveden v činnost v Itálii a různých dalších státech. Americký příklad - model a externí proměnná našeho ekonomického systému - sloužil jako důležitý odkaz.

V USA v roce 1981 došlo k hluboké recesi, trvající déle než dva roky. Státu se podařilo ji zvládnout pomocí stanovení modelu ekonomické a politické intervence. Zastavil hroživou inflaci s výsledkem, že došlo ke značnému zpřístupnění úvěru, investoři z celého světa tlačili peníze na Wall Street. Téměř všechny investice směřovaly do terciárního sektoru, charakteristika, která je typická pro americký trh, dokonce i do produkce trvalého spotřebního zboží. Jako vždy cenu zaplatil Třetí svět tím, že se více a více zadlužoval, aby mohl toto zboží nakupovat a platit za ně ubohými exporty, ale rovněž sloužit jako hlavní investice pro velký příliv peněz, který zaplavil americkou ekonomiku. Zde americká ekonomika přistoupila na tvrdší politiku ve stylu „uchvátit a odejít“, což prospělo jak mezinárodní stabilitě atlantického vojenského kolosu, tak zlodějské ekonomice ve vztahu k subjektům imperialismu. Z těch samých důvodů bude tato země pravděpodobně první, která zaplatí za následky tohoto „brilantního“ manévru.

Proč ale všechno neexploduje?

Tuto otázku si kladou mnozí. Pohlcení nezaměstnanosti sektorem služeb není postačující vysvětlení. Není jím ani růst produktivity, kontrola úrovně inflace nebo rozvoj pracovní flexibility a nejistých pracovních úvazků. Vzaty jedna po druhé, všechny tyto odpovědi jsou pravděpodobně správné, ale žádná ani všechny souhrnně nemohou objasnit problém.

Raná osmdesátá léta byla nepochybně obdobím materiálních problémů pro celý ekonomický systém. Průmyslový sektor byl přetížen, inflace rostla, obavy ze sociálních následků omezení ceny práce v krátkodobém výhledu byly značné a odbory setrvaly na obraně pracovních míst a reálné hodnoty mezd. Během těchto let bylo demonstrováno něco, co se nám ozřejmilo na konci roku 1977 – přechod od materiálního strádání k probuzení uvědomění pracujících jako třídy, se neodehrál. Byla to „krize“? Na tuto otázku je nemožné odpovědět, už jen z toho důvodu, že přesně nevíme, co krize je. Pracující měli překročit hranice ekonomického boje – přinejmenším podle marxistické analýzy – a přejít do boje sociálního. V první fázi k tomu mělo dojít prostřednictvím politické strany a následně skrze odbory. Jinými slovy, z krize se měla vynořit revoluční subjektivita.

K ničemu takovému nedošlo. Nejen že neexistovala vůle k boji, povstávající z determinismu ekonomického uspořádání, ale, co je důležitější, vývoji a nastartování obnovy kapitalismu se nepostavila do cesty žádná překážka. Prostě zmizení iluze rovnostářské směny oznamované Marxem. Jen se jednoduše změnilo rozložení sil, přesně ve chvíli, když situace hrozila, že se

stane mnohem závažnější. Díky epochální intervenci informační technologie k tomu ve skutečnosti nedošlo.

Dnes by podmínky na trhu práce mohly být shrnuty jako zvýšená schopnost kapitálu se obnovovat a přitom komandovat armádu nezaměstnaných. Schopnost zásahu na tomto poli je poučná a skládá se hlavně z iniciativ „alternativní“ povahy, které kdysi založila hrstka snílků. Inteligence kapitálu je mimořádná, Marx by řekl obdivuhodná. Přebírá boje, používá je proti těm, kteří je vedli a proti hlavní části pracující třídy. Vybírá si nejizolovanější podnikovatele a interprety, transformuje je na „zločince“ a používá je k tomu, aby ostatní zastrašil a dostal je zpátky do řady. Pak je použita nová koncepce kvality, aby vytvořila vnější fasádu. Politická scéna je konsolidována, jak se nemorální chování přizpůsobuje do stabilnějších forem a v některých okrajových záležitostech provádí kosmetické změny. Není možné hovořit o „selhání“ funkcí politické strany a odborového svazu. Podle našeho názoru jejich historická funkce dospěla k přirozenému konci. Konec jedné epochy. Konec velké iluze. Práce kapitálu je nezměrná, proniká školou, rodinou, církví a vším ostatním. Neponechává jediný nenaplněný prostor, jak zatlačuje zpět všechny bojovné iniciativy. Jeho represivní systém vítá nechutné praktiky jako udavačství a kajícnost, aby se dostal na kořen určitých protikladů, které přestože jsou okrajové, by mohly vyvolat nerovnováhu. Za účelem umlčení disentu těch nejradikálnějších a nejméně umlčitelných používá prostou a jednoduchou represi věznic se zvýšenou ostrahou a policejních kulek. Znovu a znovu demonstruje, že není pravda, že vzpoura je těžší v době materiálních problémů celého ekonomického a sociálního systému. A toto byl jeden z kanonických článků marxismu.

Skutečností je, že stát a kapitál jsou mnohem efektivnější, než si myslíme a mnohem propojenější, než si Marx ve své době mohl představit. Nesmíme podceňovat roli státu v tomto procesu obnovy. Ponechán sám o sobě, ekonomický mechanismus by se zcela jistě snažil zavírat továrny, ale státně-ekonomická spolupráce umožnila neuvěřitelné restrukturalizační programy.

Dnes jsme postaveni před situaci, kterou můžeme prakticky definovat jako korporativní. Neexistuje žádná skutečná politická opozice, kromě čistě formální, takže vláda může vnucovat tvrdá rozhodnutí ve prospěch ekonomiky. Proto systém neexploduje, proto můžeme tolerovat s téměř úplnou rezignací tak vysokou úroveň nezaměstnanosti a považovat měnící se procenta dočasných nebo nestabilních pracovních úvazků za normální.

Třídni dezintegrace se stala integrací jednotlivce, transformací mezilidských vztahů, násilnou transformací života pro každého. Již neexistuje žádný konkrétní odkaz na boj. Zhroucení starých mýtů vede k přijetí života jako neustálého kolapsu a proti situaci, kterou jsme se naučili považovat za normální, se nemůžeme bouřit.

Milion nových pracovních míst

Ať již může takový slib znamenat cokoli, byl učiněn v časech kolektivních iluzí, inspirovaných Berlusconiho předvolební propagandou.

V praktickém rozměru neznámá nic. Není nemožný, ale proti jde proti samotné ekonomické logice.

Pokusme se to vysvětlit.

Pro kapitalismus je práce zbožím a protože se odvíjí od aktivity, vykonávané výměnou za mzdu, samotný člověk se stává zbožím. Trh práce skutečně existuje. Práce má cenu (mzdu) a existuje tedy přímý vztah mezi nedostatkem práce (nezaměstnaností) a úrovní tržních cen. Mzdy, které jsou nákladem jednoho z hlavních výrobních faktorů (pracovní síly), mají rovněž důležité následky na všechny další faktory, takže (abstraktně řečeno), čím je vyšší úroveň nezaměstnanosti, tím nižší jsou mzdy a inflace, tj. celé spektrum tržních cen jde dolů. To je všechno zatím teorie. Nyní, když ještě zůstaneme u teoretického modelu, šéfové, kteří si doslova kupují životy pracujících, mohou být v pokušení omezit možnost nezaměstnanosti, což znamená neslibovat milion nových míst, výrobcům platit méně a více vydělat na každé jednotlivé položce, opouštějící továrnu.

Brání tomu dvě věci. Za prvé, snížení zaměstnanosti by vedlo ke snížení mezd, za které pracující nakupují zboží, takže by se snížil odbyt. Dále nárůst inflace (důsledek růstu nezaměstnanosti), by snížil mzdy (nebyly by už peníze, za které by se něco dalo koupit) a začal by proces stagnace, likvidující kapitál. Druhým prvkem je, že nezaměstnaní (a následně chudí) lidé se stávají jaksi neklidnými. Nejprve se „protloukají“, pak bouří a nepokoje ohrožují sociální smír a budoucí produkci, brání investicím, vytvářejí spotřebitelskou paniku a tak dále.

Proto jsou slibována nová pracovní místa. Především kvůli tomu, aby se prodalo více zboží a za druhé, aby se zabránilo vzpouře.

Je to ale rozumný příslib? Z politického hlediska ano, ale pouze do určité míry. „Umělá“ práce byla vynalezena dlouho před Černým pátkem z roku 1929. Pracovní domy existovaly již v 18. století (v Británii přirozeně, kde jinde?)⁵, v nichž byli nezaměstnaní za hladové mzdy nuceni stavět pevnosti a cesty. Podobné zotročení je dnes nemyslitelné, ale sociální dávky lidí ohlupují a uvrhávají do stavu věčné stupidity. Navíc jak rostou objemy produkce, což vede k většímu objemu zboží na trhu a vyšší potřebě odbytu u prodejců, samotné sociální dávky již nestačí, aby podpořily poptávku (nezajistily by dostatečný prodej všeho vyprodukovaného zboží). Je zapotřebí něco jiného a kapitál v 90. letech stále pátrá.

Proto hovoří jen v Itálii o milionu nových pracovních míst, přestože to neodpovídá realitě. Slouží to však jinému účelu.

Za prvé jsou prolamovány obranné linie staré dělnické aristokracie, definované kvalifikovaností. Flexibilita a mobilita rozbíjejí starý tovární odpor dokonce i v rovině požadavků na zvýšení mezd. To vede ke zmizení jakékoli schopnosti opozice ze strany odborů, nyní zredukovaných na pouhé převodní páky šéfovských přání.

5 Poznámka překladatele: Jejich vytváření podstatně zjednodušil Gilberts Act z roku 1782, který tím pověřil místní farnosti. Zásadní byla iniciativa spojená s Poor Law Amendment Act z roku 1834. Porušení disciplíny mělo za následek uvěznění, snížení přídělu potravin nebo fyzické tresty. Rodiny byly segregovány a děti odebrány rodičům.

Za druhé to podporuje poptávku a umožňuje plné využití technologické kapacity pro diverzifikaci nabídky. Jaký smysl má nová výrobní linka, na niž mohou být produkty (dejme tomu automobily) uzpůsobeny osobním požadavkům, pokud po nich není poptávka? Sociální dávky umlčely vzbouřenecké instinkty, ale nebyly schopny otevřít nové možnosti produkce.

Za třetí, tato pracovní místa nejsou „nová“, ale nacházejí se v oblasti těch již existujících na základě různých procedur – od předčasných odchodů do důchodu, až ke kratším pracovním úvazkům, kontrolovaným přesčasům, snížení daní, vládním subvencím apod.

Nakonec, v kroku odvádějícím od perspektivy povstání, lidé odrážejí sami sebe v labyrintu zrcadel a iluzí.

Zdá se že všude kolem se naskýtají příležitosti, ve skutečnosti slepé uličky. Toto neustálé šílené motání se v kruhu nevyvolává touhu rozbít zdi labyrintu, ale dále čekat, až se něco stane, jak nové iluze střídají staré.

Jedinou věcí, která se může stát, je objevení nové, přitažlivější a komplexnější záhady, kterou je stále těžší odhalit.

Nebo to všechno zničit.

Sbohem kladení požadavků

Odborářský šéf Larizza (UIL) před více než deseti lety najisto prohlásil: spojme se s německými odbory a požadujme podíl na rozhodování. Tehdy se Carniti, přemýšleje o bojovné tradici italských odborů (v Německu se od roku 1956 neodehrála stávka která by stála za řeč) nedůvěřivě pousmál. Dnes s tímto zásadním krokem souhlasí všichni. Italské odbory se chtějí transformovat do podoby holdingů jako jejich němečtí kolegové, čímž by získaly nejen pozici v rozhodovacím procesu firmy, ale rovněž by se staly akcionáři a samy tak vlastnily společnosti a nemovitosti.

Vůdce CSIL D'Antonio jednou řekl, že v globální ekonomice soutěž a mezinárodní soutěživost oslabují požadavky na zvýšení mezd. Továrna potřebuje dýchat, jinak existuje riziko návratu do podmínek v padesátých letech, jak se stalo v případě anglických horníků v jejich boji proti Margaret Thatcherové. Konflikt, pokračoval, stále existuje, ale přesunul ze z ulic do ředitelských kanceláří tak, že tíha restrukturalizace je rovnoměrněji rozložena prostřednictvím podílu na správě. Larizza prohlašuje, že z procesu vyjednávání musí být vyloučena síla (podle něj by se nový participativní model měl rozšířit z továren až do lokálních politických institucí vztahujících se k správě obcí, investování na Jihu apod.) Nakonec šéf CGIL Cofferati zdůrazňuje, že je nezbytné odvrátit nebezpečí takzvaného japonského řešení: přímé kooperaci mezi zaměstnanci a šéfy. Participace, říká, musí být filtrována odborovými svazy.

Jak můžeme vidět, navzdory několika málo rozdílům, je dnes rámeček odborových svazů vcelku jasný. Jakékoli pozůstatky boje na ulicích, jakýkoli konflikt založený na stávkách a následných škodách, utrpěných zaměstnavatelem, ať je pravděpodobnost jakkoli malá, to vše má být nadobro opuštěno. Participace znamená činit rozhodnutí společně s majitelem, tj. rozhodovat o tom, co je označováno za „technické otázky firmy“, např. ideální složení různých komponentů produkce: kapitálu, strojů a práce. Pokud není výsledek rovnou naprosto identický s německým modelem víceméně úplně sociální pacifikace, tak nastupuje cestu tímto směrem.

Nyní se objevuje důležitá otázka. Dokud tři velké odborové konfederace jednaly v rovině kladení požadavků, autonomní odbory jako Cobas⁶, jejichž heslem byl přímý boj, měly nějaký smysl existence, protože reprezentovaly možnost vývoje na poli přímé akce, sabotáže a maximální škody, způsobené šéfům. Šéfové se v podstatě stále obávali vědomí, že dokonce i v rámci nepříliš závažných konfliktů by tato možnost nemohla být vyloučena. Taková funkce dnes nemá vůbec žádný smysl. Nyní, když ve skutečnosti velké odbory odmítají pokračovat v rámci logiky kladení požadavků, je nemožné, aby to podnikaly pouze samy menšinové odbory. Skončily by spotřebováním veškerého bojovného potenciálu pouze na kladení požadavků.

Vysvětleme to zřetelněji. Pokud byly tyto menší odborové struktury kdysi charakterizovány používanými metodami, vše, co by zůstalo, by byly cíle (požadavky postavené proti participaci), smutně potvrzující, že klást požadavky dnes postačuje, aby někdo byl „alternativní“ a následně i protikladný vzhledem k přístupu třech hlavních odborových centrál.

Zdá se tedy, že zmíněné malé odbory jsou předurčeny, aby přijaly nadbytečnou a bezvýznamnou roli kladení požadavků. Nadbytečnou, protože se nehodí pro celkový ekonomický vý-

6 Poznámka překladatele: Cobas, Confederazione del Comitato di Base, jsou radikální sociálně demokratické italské odbory, které vznikly odštěpením od hlavních odborových centrál na konci 80. let. Udržují významné kontakty s „autonomně marxistickou“ scénou a bolševickou levicí.

voj (jak velké odbory inteligentně pochopily) a nevýznamnou, protože menšinové odbory (se vším pseudorevolučním blábolením) si ani nepřejí ani nejsou schopny používat metody, na které by mohly dosáhnout pouze pokud by byly značně silné, což nyní jsou jen tři velké svazy, navzdory všem omezením.

Když jakákoli struktura ztratí funkci, dokonce i tak hloupou jako držet se v něčem závěsu, pak směřuje k rozpadu.

Význam bezvýznamné události

Jeden nebo pět milionů lidí vyjde do ulic. Číslo stranou, má taková událost nějaký význam? Ne, myslím, že vůbec žádný.

Generální stávka má daleko ke starému sorelovskému mýtu a není sama o sobě odpovědí vykořisťovaných na záměry moci.

Mnohem pravděpodobněji znamená něco jiného. Podívejme se co.

Především je to známka schopnosti v současné době regenerující se personalistické politiky přivést miliony lidí do ulic. Tedy nástroj politického tlaku v rukou možné nové mocenské základny, kooptující starou nebo ji nahrazující. Nic by se nezměnilo. Z hlediska správy veřejných výdajů – která má v každém případě prvořadý význam – neexistuje jiné řešení (navíc pouze dočasné), než sáhnout do peněženky bohatých a ne jen těch známých, ale i těch, kteří se drží v ústraní. Může politická třída, jakkoli nová a neochotná dělat ústupky na úkor vlastní kapsy, v tomto uspět? Ne, nemůže. Oč tedy ve skutečnosti žádají tyto miliony lidí v ulicích? K jakým politickým hrám se vědomě nebo nevědomě propůjčují?

Je jasné, že v různých oblastech Itálie, volně spojených probíhající generální stávkou, neexistuje žádný skutečný kolektivní subjekt, takže nemůžeme hovořit a mít na mysli určitého jednotlivce nebo skupinu jednotlivců. Něco by ale mělo být řečeno v obecném smyslu.

Hlavní složkou přítomného, i když nikoli uniformní nebo jednolitou, jsou námezdně pracující, obávající se ztráty zaměstnání, pak ti již vyloučení (a předurčení k věčné nezaměstnanosti), dále mládež (snažící se získat práci na plný úvazek, což činí i nadále), důchodci (pohlížející na sebe jako ty, kteří byli zbaveni několika málo práv, která ještě měli) – všichni podporují odborové svazy a levicové politické strany, zoufale a bezúspěšně se snažící zaujmout místo v opozici. Tato možnost se jim ale může naskytnout, pokud všichni, kteří si myslí, že věci mohou být napraveny (nejprve Berlusconi a nyní bez něj), použijí hokynářské počty. Poté, co do vlády přivedli Finiho fašisty⁷ společně s Bossiho idioty⁸ a Berlusconiho technokraty a symbolickými manipulátory, nyní toho litují a snaží se vytvořit nátlak pomocí veřejného nesouhlasu. Poté, co nová opozice nalezne identitu, může to pro ni být užitečné. Jak to ale může cokoli znamenat ve vztahu k realitě věcí, které mohou a radikálně by měly být změněny?

Posloužíme politikům, kteří byli vykopnuti a uznáme jejich hlasité stížnosti za oprávněné? To určitě ne. Prostředky by byly zcela jiné.

7 Poznámka překladatele: Gianfranco Fini, od dubna 2008 předseda italské poslanecké sněmovny, je bývalým vůdcem Národní aliance, (post)fašistické politické strany, která byla v březnu 2009 integrována do nového Berlusconiho politického projektu „Lid svobody“. Proslul mimo jiné výroky „Fašismus nese tradici cti, pravdy a dobré vlády“ (vysloveno 1994, Corrado De Cesare, *Il fascista del Duemila. Le radici del camerata Gianfranco Fini*, Kaos Edizioni, 1995, ISBN 8879530461) nebo: „Jsme fašisté, dědici fašismu, fašismu Třetího tisíciletí“ (učiněno v roce 1991, citováno tamtéž).

8 Poznámka překladatele: Umberto Bossi je vůdce italské separatistické krajně pravicové politické strany Liga severu, usilující o nezávislost tzv. Padánie, severní části země. V roce 2003 jako ministr vlády nařídil plavidlům NATO střílet ostrou municí na loďky s ilegálními imigranty a prohlásil „Po druhém nebo třetím varování prask... střílíme z děl.. bez zbytečných řečí. Z děl, která zničí všechny, ať už to je kdokoli“, citováno v *Corriere della Serra* dne 16. června 2003. Zmínku o „idiotech“ může ilustrovat mj. to, že Bossi oba své syny pojmenoval excentrickými ideologicky zbarvenými jmény Roberto Liberta (*Liberta* = svoboda, ženského rodu v italštině) a Eridano Sirio (*Eridano* = starověký bůh Pádu, hlavní severoitalské řeky).

Omezit otázku na věc ulice – a o tom se vede řeč – by znamenalo, že výsledek nebo přinejmenším starosti pocíťované vládou, by byly zcela jiné, pokud by byla postavena před situací jako například na Piazza Statuto nebo v Reggio Emilia (kde se demonstrace proměnila na povstání a policie následně zahájila palbu do zástupu). Pokud by samotné masové násilí ve formě střetů s policií bylo hlavním prostředkem, pak by výsledek byl stále předpověditelný. Co se snažíme říci, je složitější. Prostředky obsahují vlastní osud. Samotná demonstrace jako metoda nemá budoucnost, protože se pouze snaží tlačit na vládu, aby v rámci politické třídy u moci provedla určité změny. Přímý střet je úplně odlišná metoda, přestože může být také zablokován, integrován nebo poražen falešnými sliby a brutální represí. Je to ale úplně jiná otázka, otevírá úplně jiné rozpory.

Pro odporného Berlusconiho by bylo jistě mnohem složitější se oklepat s úsměvem na tváři.

Musel by si vyhrnout rukávy a pak by jedna věc mohla vést k druhé, a tak dále, a tak dále...

Světová vláda v kostce

Éra soupeřících velmocí skončila, vkročili jsme do období unifikace. Všichni jsme narukovali pod jeden prapor. Pokud byl svět někdy orientován na dvě protichůdné iluze, které při bližším prozkoumání byly všechno, jen ne protikladné, nyní jsou všichni vyzýváni, aby se sjednotili pod jedním heslem. Konec hašteření! Několik slov, jasných a jednohlasných, postačí. Všichni vědí, co mají dělat a o co se mají zajímat.

Místo „silných“ ideologií včerejška tak zaujal beztvářý ochablý celek. Otevřené možnosti a flexibilita, nejistota a pochybnosti zaujaly místo ideologických jistot, které se proměnily na různorodé kulisy našeho koncentračního tábora, všechny rovnocenně oddané sociální ortopedii, tj. násilného vytváření lidstva, přizpůsobeného podmínkám, vnuceným výrobními vztahy.

Dnes je jakákoli byt' jen mírně odlišná idea rychle dotlačena k přizpůsobení požadavkům trhu, zabaleného do mnohobarevného celofánu a prodávaného nejprve ve velkém a pak maloobchodně. Mediální experti řídí kontrolu myšlení a soutěží v produkování názorů veřejnosti a rozdrobí na nicotné kousky jakékoli původní ideje, jakoukoli touhu být „skutečně jiný“. Je ohromující, že za „otevřenými možnostmi“ nacházíme nedotčenou prastarou nafoukanost: aroganci doktrinářů, vládců nicoty, vazalů omezených ploty, za kterými pouze strach z neznámého brzdí tlak masy lidí, odříznutých od jakékoli možnosti zasahovat do věcí.

Na světové úrovni tak nepatrná menšina privilegovaných lidí používá svoji moc jako kdyby byla uzavřena ve středověkém hradě a staví hradbu, za níž brání svoje zájmy a ekonomický vliv. Hradbu jazykových a technologických možností, nárokujících si univerzálnost, tj. že představují základnu růstu a všeobecného zlepšení, uspokojujícího univerzální potřeby člověka, zatímco ve skutečnosti se jedná pouze o stále nezdolatelnější zed' s cimbuřím, za kterou obyvatelé hradu, sami otroci se zlatými okovy, pevně připevněnými k zájmům šéfů, neustále tloustnou.

Dnešními skutečnými mocenskými centry jsou velké mezinárodní banky, národní banky, Evropská komise, manažeři dohody GATT (Všeobecná dohoda o clech a tarifech)⁹, Mezinárodní měnový fond apod. Sdělovací prostředky, držící pohromadě tuto moc a přenášející její direktivy a překládající je do programových myšlenek a činů jsou: The Economist, The Wall Street Journal, The Financial Times, Far Eastern Economic Review, Les Echoes, tisková agentura Reuters apod. Lidé, kteří zde pracují, jsou sami otroci, ale užívající zvláštních privilegovaných podmínek, jsou komandováni do univerzit, kde se na částečný úvazek prostituje ubohý druh ekonomů; pak do novin a časopisů, kde dvojací novináři, ochotni odkývat cokoli, šíří nevědomost a hloupost; do politických stran a odborových svazů, kde unavené zombie recyklují hesla dávno minulých časů a poskytují velké mase diváků zdání možnosti vybrat si vlastní ideje podle svých zájmů.

Politická ekonomie se podle všeho stala královnou věd. Ve všech výše zmíněných kruzích političtí ekonomové trousí předpovědi a analýzy, studují trendy a indexují čísla, analyzují křivky a rovnice. Každý ředitel centrální banky se pokládá za velkého ekonoma, opírá se o rezervy a snaží narýsovat fiskální pravidla pro ostatní státy, jakoby to bylo možné - něco, co je v ekonomii

9 Poznámka překladatele: GATT existovala v letech 1947 – 1994, kdy byla nahrazena Světovou obchodní organizací (WTO), jednou ze základních institucí kapitalistické globalizace. GATT vznikla během paralelních jednání Brettonwoodské konference (1944, během ní byl založen Mezinárodní měnový fond) a jejím hlavním cílem bylo odstraňovat bariéry mezinárodnímu obchodu ve formě cel, dovozních/vývozních kvót, subvencování produktů a jiných tarifů.

ce snad ještě absurdnější, než kdekoli jinde. Manévrování se snižováním daní je tak směšné, že se mu vyrovná pouze směšnost koncepce průměrného příjmu. Pokud je kapitalismus „přirozeným stavem společnosti“, jak nedávno prohlásil Alain Minc beze stopy ironie v hlase, pak je tento „přirozený stav“ stavem směšnosti.

Zamyslete se chvíli nad koncepcí trhu a nezbude vám nic hmatatelného. Co koriguje trh? Co se jeho chimérické zákony snaží vyřešit? Jak můžeme poznat tržní zákony a samotný trh? Před mnoha lety byly ve školách vyučovány pochyby francouzských ekonomů a učitelé přijímali údiv studentů v ovzduší vlastní důležitosti. Dnes už není v rámci extrémně sofistikované prezentace nejnovější generace ekonomů ani stopy po těchto pradávných a stále platných pochybách.

Proč by konkurence k čertu měla zlepšovat lidský život? Proč by k čertu měla zvyšovat produkci a ne prostě upřednostňovat větší a lépe organizované firmy? Jak může být k čertu volný trh synonymem svobody, byť pouze ekonomické, když ve světě existuje obrovská většina chudých, kteří se musí vyrovnávat s následky této takzvané svobody? Proč by k čertu měla univerzalizace výrobního systému zlepšit podmínky pracujících, když se paralelně k ní odehrává vyprazdňování jakékoli třídní opozice? Proč by měla být silná měna základem ekonomické stability? Jak privatizace zaručuje zlepšení sociální sféry a neslouží jen zájmům, řízeným vládnoucí menšinou?

Žádná ekonomická opatření nemohou lidstvu jako celku nic zaručit. Lidé se musí přizpůsobovat upadlým, zbídačelým životním podmínkám, které jsou jim nabízeny. Tato neúprosná realita je ale zahalena ideologickým pláštíkem současné ekonomické a vědecké teorie: je zakrývána a prodávána jako způsob, jak se osvobodit od veškeré ideologie a otroctví.

Na obzoru se znovu zvedají těžké časy.